

DHO-kompendium

Vikingetid og middelalder

Dansk

Indhold

Introduktion til sagatid og middelalder (teori)

Middelalderbegrebet (teori)

Om folkeviser (teori og analyseark)

Gunløgs saga (saga, litterært værk)

Ebbe Skammelsøn (folkevise)

Germand Gladensvend (folkevise)

Kong Lindorm (folkeeventyr)

Helvedeslegende

Mariavise

Sagatid og middelalder

Den norrøne digtning

Om vikingetiden

Når det drejer sig om vikingetiden, er vi stolte af vore rødder. Talrige produkter, logoer, reklamer og turistbrochurer refererer direkte til vore forfædre, ja selv roligans klæder sig ud som vikinger, når de drager på togt i Europa. Højskolefolk og festtalere broderer videre på myten, og hvert år opføres der vikingespil og sejles i vikingeskibe.

Vikingetiden er rammen om en fællesnordisk identitet, en fortid, der knytter os sammen, ikke blot i kraft af sprogfællesskabet, men også i kraft af en fælles mytologi og skandinavisk mentalitet.

Hvem var vikingerne?

I sin beskrivelse af Norden fra ca. 1075 karakteriserer den tyske kannik *Adam af Bremen* danskerne således: »Disse sørøvere, som kalder sig selv vikinger«. Ordet *viking* betød søkriger eller sørøver, afhængigt af øjnene, der så. Vikingerne kaldtes også *normannerne*, og denne betegnelse dækker hele den skandinaviske kultur.

Vikingetiden regnes fra år 750 til 1050. Disse årstal er ikke skarpe afgrænsninger, men rammer antageligt ganske præcist. Den første skriftlige omtale af vikingerne, vi kender, findes i årbøgerne på Lindisfarne kloster i Nordøstengland, der i år 793 bliver ramt af et plyndringstogt af vikinger. Den skandinaviske bosættelse her finder sted fra 900-tallet. Britiske bynavne, der ender på -burgh (borg), -by, -thorp (torp) eller -kirk (kirke) har skandinaviske aner. Et stort område i det sydøstlige England bar ligefrem betegnelsen Danelagen, der betød daner-lov.

Den danske storhedstid kulminerer under Knud den Stores kongedømme 1016-35 og afsluttes i 1042, da kong Hardeknud dør. På dette tidspunkt har kristendommen vundet indpas i hele Skandinavien, kongemagten er blevet styrket, og vikingekulturen er stærkt på retur.

I dag ved vi efterhånden en del om perioden, ikke mindst fra de senere års arkæologiske fund og fra en række skriftlige kilder. Stednavne fortæller om bebyggelser og religionsdyrkelse, mens arkæologiske fund giver os indblik i livsformen. Sprog, skrift og selvforståelse kender vi bl.a. fra runestenenes knappe oplysninger, mens latinske optegnelser fra de lande, vikingerne besøgte, giver os et billede af de hedenske barbarer, set med andre øjne.

Vikingerens fortællinger

I 1200-tallets begyndelse beskriver Saxo den danske storhedstid i sin *Danmarkskrønike*, og samtidig nedskrives der på Island en række digte, de såkaldte *eddaer*, der beskriver vikingetidens mytologiske univers. Samme sted opstår en særlig form for episke fortællinger, *sagaer*, der efterligner den mundtlige beretning og foregiver, at historierne bygger på autentiske hændelser.

Fortællingerne er dramatiske, handlingen koncentreret om høvdinge, heltegerninger og blodige fejder. Sagaer og eddaer bliver nedskrevet på oldnordisk, og de udgør den måske mest originale litteratur, der er skrevet i Norden. Vi kalder under et sagaer og eddaer for den *norrøne* digtning.

Runestenene

Hørning-stenen. Ca. 1000 – 1050. Højde ca. 160 cm. Forhistorisk Museum, Moesgaard, Århus.

© Moesgård Fotolab

Runestenene hører til de væsentligste kilder til vikingetiden, fordi de fortæller os en del om sprog, tilværelsesopfattelse og samfundets sociale struktur. Runekunsten er forbeholdt de få, det at riste runer er et eksklusivt håndværk.

De fleste runesten er skrevet over formelen »Jeg, X, satte denne sten til minde om Y«. I den forbindelse er Hørningstenen spændende, fordi den ikke, som de fleste andre sten, er rejst af en stormand, men af en frigiven slave. Hørningstenen er faktisk den eneste sten i Danmark, der omtaler slaveri. Stenens inskription lyder sådan: Toke smed (dvs. håndværkeren) rejste stenen efter Troels Gudmunds søn, som gav ham guld og frelse (dvs. frihed). Toke har altså – måske i kraft af sine evner som smed – udmærket sig i en sådan grad, at han har opnået status af at være en fri mand. Håndværkere, runeristere og skjalde nød stor anseelse i vikingesamfundet, fordi de mestrede færdigheder, som ingen kunne gøre dem efter.

Æt og ære

Ættens betydning

Fæ dør
frænder dør,
dø skal også du.
Et jeg ved
der aldrig dør
mindet om hver mands død.

I vikingetiden udgør slægten samfundets mikrokosmos. I et samfund uden centralmagt eller større social trykthed eller retssikkerhed er det *ætten*, den meget omfattende og forgrenede slægt, der udgør fundamentet for samfundets struktur.

Det enkelte menneskes identitet bliver først og fremmest defineret af slægtens status. De islandske sagaer indledes altid med en længere redegørelse for heltens stamtræ, der skal godtgøre hans sociale placering og status.

Familie og ægteskab

Faderens status bliver overført til sønnerne, der har pligt til at leve op til den. Derfor spiller efternavnet en central rolle. Enten bliver det brugt som beskrivende tilnavn som fx Ravnkel Note, eller også overtager barnet faderens fornavn med endelsen *-søn/-datter*. For eksempel hedder en stor sagahelt Egil Skallagrims-søn efter sin far Skallagrím. Den dag i dag finder vi endelsen *-sen/son* i alle de skandinaviske lande.

Familiens liv er bundet til gård-fællesskabet. Det er produktionen, der er afgørende, og den foregår ved arbejde med jorden og kvæg, ved fiskeri og fragt med skibe eller i værkstedet, hvor forskellige håndværk udføres.

Da familiens skæbne er bestemt af dens udkomme, kan der ikke skaltes og valtes individuelt med dens produktionsmidler. Den økonomiske nødvendighed er overordnet den individuelle tilbøjelighed. Netop fordi jorden er samfundets grundlæggende værdi, er ægteskabet ikke bare et bånd mellem mand og kvinde, men også en økonomisk kontrakt mellem to slægter. Familiens overhoved godkender eller udvælger derfor partnere til sine sønner. Slægtens bånd er stramme, individet må underordne sig.

Æren og eftermælet

Bliver storfamiliens eller slægtninges liv, ejendom eller ære krænket, er det slægtens opgave at genoprette det tabte gennem (blod)hævn, bod, forlig eller tilbageerobring. En mand er ikke mere end sit ry. Hans handlinger kan styrke eller svække familienavnet, men i alle tilfælde får de *skæbne-svanger* karakter. Anseelsens privilegier og pligter rækker langt ud over den enkeltes vilje, og slægtens ære er vigtigere end den enkelte persons individuelle lykke.

Af samme grund er *eftermælet* afgørende. At miste sin anseelse er identisk med at miste sin identitet. Omdømmet lever videre uden individet. De fleste runesten er netop gravskrifter, der berger for den dodes status. Og for den, der var i stand til at rejse den. Slægten betyder alt for individet, æren alt for ætten, som det indledende citat viser det.

Skjaldekvad og Eddaer

Den nordiske digterkunst

Vikingetidens kultur er først og fremmest mundtlig, og helteberetninger og skjaldekvad er de foretrukne genrer.

Efter at den latinske skrift og teknikken med at fremstille pergament af fåreskind bliver udbredt, nedskrives sagaerne og eddaerne af en række anonyme islandske forfattere.

Det sker på oldnordisk, sådan at vi i dag har et enestående kendskab til oldnordisk litteratur og livsform.

Skjaldenes position og magt

Vikingetidens professionelle digter er *skjald* – en ombejlet og prestigefyldt person, der behersker sproget og optræder med det. Skjaldekvadene er avanceret poesi, skrevet med sans for metrik og billedbrug. Deres sociale funktion er at hylde høvdinge, fortælle om store slag, om kampe og bedrifter. Skjalden er professionel entertainer og mestrer tidens mest avancerede medie: sproget. Derfor er han ikke bare beundret, men også frygtet.

En skjald kunne også bruge poesien til at drille og provokere med. Denne form for poesi kaldes *nid*, der er et ondskabsfuldt digt rettet mod en fjende, man vil nedgøre. De værste former for *nid* er at angribe en mands ære, at beskyldte ham for fejhed, kvindagtighed, homoseksualitet eller for ikke at være fader til sine børn. Dens slags digte skaber ondt blod og resulterer i drab.

Et af de oftest citerede niddigte lyder sådan her: Ni børn har biskoppen født, Thorvald var far til dem alle. Det er rettet mod de to første kristne missionærer på Island. Thorvald forsvarer bispens og sit eget ry ved at slå digtets to forfattere ihjel.

De sproglige virkemidler

De stilistiske særtræk ved skjaldekvad er især den meget omfattende brug af de såkaldte *stav-rim*, dvs. bogstavrim, hvis funktion er at skabe en mundret rytme, gentagelighed og en fast form at hænge variationer op på.

Et andet sprogligt virkemiddel er de såkaldte *kenninge*, der er en række faste billedlige omskrivninger. Disse metaforer er en slags klicheer, som skjalden trækker på og varierer over. For eksempel kan et skib omdøbes til »havets hest«, en kriger til »sværdets svinger« og guden Thor til »Hloride« (Odins søn) eller »Jordsønnen«.

Edda-digtene

Pergamenthåndskrift med Vølvens spådom. Island. Ca. 1200. 19,4 x 13,4 cm.

Vi har i dag bevaret 5-6000 skjaldedigte fra vikingetiden. En særlig gruppe af digte bærer betegnelsen *eddaer*. Ordet betyder egentlig »oldemor«, og måske har man forbundet kendskabet til disse meget gamle digte med ældre kvinder, som var gode fortællere. Titlen edda stammer fra et værk af den islandske høvding og lovsigemand *Snorre Sturlason*, som levede fra 1179 til 1241. Denne såkaldte *ynge edda* fik sit tilnavn, da man på Island i 1643 fandt et beslægtet håndskrift, som man troede var ældre, da det indeholdt en række mytologiske digte og heltekvad. Denne *ældre edda* blev skænket til den danske konge Frederik 3. Derfor bærer den også navnet *codex regius*, kongehåndskriftet.

Snorres *ynge edda* er nedskrevet på Island omkring år 1225. Denne specielle tekst er nærmest en håndbog for skjalde og falder i tre dele. Den første mytologiske del, den såkaldte *Gylfaginning*, giver den vordende skjald stof at digte på. Anden del demonstrerer versformer og kenninge, mens den tredje består af et gennemkomponeret digt, der viser samtlige versmåle i funktion. For eftertiden har bogen givet et enestående indblik i skjaldenes univers og teknik.

Den ældre edda er i virkeligheden nedskrevet senere end den yngre, nemlig omkring 1270, men forskere mener, at nogle af digtene har rødder tilbage i 800-tallet eller tidligere. Håndskriftet rummer 29 digte, heraf 10 gudedigte, som fx *Vølvens spådom*, *Den højes tale*, *Loke-skænderiet*, *Thrymskvadet* og *Rigsthula*. De nitten heltekvad bygger primært på det fællesgermanske sagn om Sigurd Favnersbane, Brynhilde, Atle og Gudrun. Samlet giver de 29 digte os indsigt i den nordiske mytologi, i klassiske europæiske sagn og ikke mindst i vikingetidens mentalitet og digteriske udtryk.

Sagatiden

De islandske sagaer

Den mand er fattig,
som ikke ejer
bror eller søn
til hjælp mod fjender.
Den mand får aldrig
hæder eller sejr,
som ikke støttes
af trofaste venner.

(*Egil Skallagrimsson: »Sønnetabet«* i Keld Belerts oversættelse)

Det er blevet hævdet, at de islandske sagaer er Nordens eneste samlede originale bidrag til verdenslitteraturen. Store ord om en litteratur, til hvilken vi end ikke kender forfatterne. Ordet *saga* betyder egentlig *at sige*, og det er karakteristisk for genren, at den er en skriftlig efterligning af den mundtlige beretning. Sproget er oldnordisk, håndskrevet på pergament. Fortællingerne tager deres udgangspunkt i *landnamstiden* (tiden, hvor man tager land) fra 870 til 930, hvor Island bliver koloniseret, og i øens storhedstid 930-1030, den såkaldte *sagatid*.

De ca. 35 slægtssagaer er først nedskrevet 200 år senere i en forfaldstid, den såkaldte *sturlungetid*, hvor klimaet forværres, og samfundet går i opløsning. Sturlungerne, der lægger navn til denne periode, er på dette tidspunkt øens mægtigste slægt – efterkommere af høvdingen Sturla. Slægssammenholdet og de dertil hørende æresbegreber mister deres betydning og erstattes af vold og magtkampe. Som en konsekvens heraf mister Island sin selvstændighed og kommer under norsk krone i 1264.

Autentisk litteratur eller fiktion?

Litteraturkritikere og historikere har siden diskuteret, om sagaerne er nedskrivning af autentisk stof (friprosateorien), eller om de er litterært udførte kunstværker (bogprosateorien). I dag mener de fleste forskere det sidste, og det er også det synspunkt, der vil blive gjort gældende her.

Sagaerne er gennemkomponerede fiktioner, der bygger på helteskikkelser fra Islands storhedstid. Nedskrivningen af sagaerne er altså en kunstnerisk proces, hvor forfatteren digter ud fra og videre på sine kilder. Samtidig har de forskellige forfattere lånt stof af og hentet inspiration hos hinanden.

Emigration til Island

Historien om sagaerne tager sin begyndelse i 800-tallets Norge, der oprindeligt hed *Nordvegr*, vejen mod nord. Langs kysten lever en række høvdinge, der forsørger sig ved fiskeri og ved plyndringstogter. Gennem 800-tallet vokser befolkningen støt. Produktionen kan dårligt brødføde alle, og samtidig foregår der en række magtkampe.

En af høvdingene hedder Harald Hårfager. Tilnavnet får han, fordi hans elskede ikke vil gifte sig med ham, før han er Norges konge. Ifølge sagnet sværger han, at han ikke vil lade sig klippe, før han har erobret landet. Det lykkes i 890. Han fordriver de høvdinge, der ikke vil underkaste sig. De rejsevante vikinger lader sig ikke knægte og søger nyt land. De har hørt rygter om en ubeboet ø ude vestpå, og rygterne taler sandt. Island får sit navn af en af de første vikinger, der må overvintre der.

Rejsen over havet sker på brede *knarrbåde*, der bringer folk, fæ, tømmer, redskaber og våben over de ca. 1000 km hav. Gradvist bliver al jord taget i besiddelse, men det sker ikke uden sværds slag. Nybyggertilværelsen på øen er fuld af konflikter og farer. Den sociale sikkerhed er meget lille i et samfund præget af så stor mobilitet og foranderlighed. Øens sociale struktur tager udgangspunkt i slægten, samfundets mikrokosmos. Slægten udgør det sociale og forsvarsmæssige sikkerhedsnet under individet, som digtet af Egil Skallagrímsson viser det med al tydelighed. I alt emigrerer 430 stormandsslægter eller mellem 20 og 30.000 mennesker. Omkring år 1100 bor der 60.000 mennesker på øen.

Islandsk samfund og lov

Det islandske samfund bliver i 965 opdelt i fire regionale enheder, de såkaldte fjerdinge. Inden for hver af disse findes der 9 goder, dog 12 i det sidste, sådan at landet ialt består af 39 godedømme. Ordet gode betyder egentlig hedensk præst, men betegner dobbeltfunktionen høvding og præst. Goderne driver et tempel, et gudehov, de forsvare deres indbyggere, og de varetager den juridiske ledelse af deres godedømme.

Hvert forår og efterår holder tre goder vårting og høstting, hvor de afgør lokale stridigheder. Større sager, som drab, bliver afgjort på de såkaldte fjerdingeting, en landsret, hvor landsdelens høvdinge mødes. Fjerdingetinget er landets dømmende magt. Taber man en sag her, kan den appelleres til den såkaldte femteret, der svarer til højesteret. Femteretten oprettes i år 1004.

Det såkaldte *Alting* bliver oprettet i 930, hvor Island får sin forfatning og en lovgivende magt. Loven er mundtlig, den bliver først nedskrevet i 1118. Derfor må lovsigemanden hvert år fremsige en tredjedel af loven for de fremmødte. På Tingsletten uden for Reykjavík samles alle høvdinge og deres folk hvert år i to uger omkring midsommer. Det gælder her om at have bred opbakning for at vinde en sag, for det er ofte de stærkeste, der får deres vilje. Selv om lovgivningen i princippet stiller alle frie mænd lige, så er ligheden kun tilsyneladende. Magt får for det meste ret.

Altinget er samfundets lovgivende og dømmende magt. En udøvende magt har det islandske samfund ikke på dette tidspunkt. Derfor er det svært at få en forbrydelse straffet eller en bod indkasseret. Uden politi, militær eller fængselsvæsen er det slægten og høvdingen for den skadeslidtes område, der må sætte retten igennem. Og det kan ofte knibe, hvis lovovertræderen er en fornem og stærk mand.

I år 1000 bliver Island kristnet. Det sker ved en beslutning på Altinget, hvor goderne beslutter, at alle skal døbes. Hedenskabet fortsætter dog i det skjulte, og den hedenske skæbnetro er et grundlæggende træk i sagaerne. Med en fortsat indvandring og en voksende befolkning bliver det gradvist sværere at brødføde alle. Samtidig forværres klimaet, og slægtsfejder hærger landet i 1100-tallet. Storhedstiden er ovre, og fristaten bliver nedlagt. De anonyme forfattere, der i 1100-1200-tallet skriver sagaer om øens storhedstid, skildrer en 200 år gammel og tabt guldalder.

Sagaen som genre

Sagaernes stilistiske træk

På kong Harald Hårfagers tid kom en mand ved navn Halfred sejlene til Island og landede ved Breddalen neden for Fljótsdalsherred. Med sig på skibet havde han sin kone og en søn, som hed Ravnkel. Han var femten år, en lovende og dygtig ung mand.

Sådan indleder fortælleren *Ravnkel Frøjsgodes saga*. Fra starten fastlægges den historiske tid, vi er i landnamstiden. Fortælleren henviser til kendte lokaliteter og forankrer dermed beretningen geografisk. Endelig introducerer han hovedpersonens slægt og kortlægger derved det sociale rum. Hermed har han fastlagt rum, tid og personer.

Beskrivelsen er vurderende, men underspillet, hvilket er karakteristisk for sagaens stil. Fortælleren ærinde er at skabe troværdighed, handlingen skal fremstå *autentisk*. Stilen er *berettende*, som om forfatteren fortæller den her og nu for en kendt forsamling. Disse stilistiske træk er tilstræbte.

Sagaerne er *fiktioner*, nedskrevet flere hundrede år senere end den fortalte tid. De hviler på navne fra *Landnamsbogen*, en fortegnelse over de første indvandrere på Island, på mundtlige helteberetninger og på andre sagaer, som forfatteren har kendt til. Sagaerne er litterært og stilbevidst udførte kunstværker.

Slægtens betydning

De såkaldte *slægts-* eller *islændingesagaer* har en bestemt struktur og stil. Værkerne er ofte opbygget således, at de begynder med en *genealogi*, en slægtshistorie, hvor slægten A bliver præsenteret. Bedst er det, hvis slægtens aner går direkte tilbage til Norge og til den første landnamstid. Ravnkels Frøjsgodes saga er her eksemplarisk. Halfred er første-generations-indvandrer, og hans søn Ravnkel bliver gode for et nybyggerområde. Herefter introducerer fortælleren slægt B. I tilfældet her er det sagaens anden hovedperson, Sam, hvis slægt præsenteres. Et individ fra B laver nu et overgreb på et medlem af A. I Ravnkels Frøjsgodes saga bryder Einar, der tilhører Sams slægt, sit løfte og rider på Ravnkels religiøst indviede hest, Frøjfaxe. Ravnkel dræber ham, og han vedgår sig drabet og tillyser det efter gældende lov. Han står nu i gæld over for slægten B, men Einars far vil ikke indgå forlig, og første del af sagaen ender på Altinget, hvor Sam får dømt Ravnkel fredløs. Slægten B, Sams slægt, inddriver nu Ravnkels ejendom og ydmyger ham ved at torturere ham og hans folk.

Slægten A må nu gengælde det gjorde for at genoprette æren. Resten af sagaen handler om Ravnkels hævn. Han dræber først et centralt medlem af B, Sams bror Øjvind. Mod slutningen af sagaen mødes hovedpersonerne i et afgørende slag. Konflikten får en ende og dermed også sagaen. Ravnkel sejrer, og moralen er, at Sams højmod står for fald. Han falder af to grunde. Dels har han pralet med sin sejr og ført sig frem, og dels har han undladt at føre sin hævn helt igennem og ladet Ravnkel leve. I sagaer er handling og konsekvens afgørende. Såvel Sam som hans broder Øjvind er for godtroende og naive, og samtidig har Sam krænket Ravnkels ære unødigt ved at udsætte ham for tortur fremfor at dræbe ham. Sagaens morale er derfor klar: det er Sam, der trods medgang har sat sin ære over styr:

Så red Sam hjem og boede på sin gård, til han blev gammel. Han fik ikke oprejsning over for Ravnkel, så længe han levede. Men Ravnkel sad på sin gård og vedligeholdt sin anseelse. Han døde af sygdom, og hans gravhøj er i Ravnkelsdal uden for Adelból; der blev lagt meget gods i højen hos ham, hele hans rustning og hans gode spyd. Hans sønner overtog høvdingedømmerne. Tore boede på Ravnkelssted og Asbjørn på Adelból. De var fælles om høvdingedømmerne og regnedes for anselige mænd. Og hermed ender Ravnkels saga.

Fortællerens bagudsyn er åbenlyst; han kender slægtens skæbne i generationer og fremhæver personernes endelige omdømme. Ravnkel dør af alderdom og begravnes med værdighed. Højere kan man ikke nå i en saga. Omvendt er Sam henvist til at skamme sig resten af sine dage.

Mellem asatro og kristendom

Dyrehovedstolpe fra Osebergskibet. Første halvdel af 800-tallet. Træ. Højde 52 cm. Vikingskibshallen, Bygdøy, Oslo.

© Universitetets Kulturhistoriske Museer/Eirik Irgens Johnsen

Ravnkel Frøjsgodes saga er interessant, fordi den skildrer brydningen mellem den nordiske asatro og kristendommen. Ravnkel er i sagaens begyndelse dybt religiøs og *bloter* store ofre til Frøj, alias Frej. Det er på grund af den indviede hest, at sagaens konflikt opstår. Ravnkel kan ikke bryde sit løfte til Frøj: Vi må ofte angre, at vi siger for meget, vi kommer sjældnere ud for at måtte angre, at vi sagde for lidt end for meget. Citatet viser det norrøne æresbegreb i eksemplarisk form. Ravnkel har bundet sin ære til et løfte, bryder han det, vil han i egne og andres øjne være en kujon. Senere bryder Ravnkel sin pagt med Frøj, men det sker først, efter at lykken er vendt.

Sam nedbrænder efter sejren Ravnkels gudehov og dræber Frøjfaxe. Ravnkel opgiver sin gudetro, og lykken er atter med ham. Udover at han er dygtig, begrundes det ikke, hvorfor hans landbrug, fiskeri og handel går

strygende. Der gror næsten to hoveder på hvert dyr, hedder det i sagaen. Vi kan i dag se, at fortælleren legitimerer skiftet fra den gamle gudetro til kristendommen, men at teksten ikke er entydig på dette punkt. Der ligger en fascination af Ravnkels tvetydige væsen. Ravnkel er ikke en sympatisk helt, men han er en mand af ære. Det er genoprettelsen af æren, der driver ham. Ægget af en trælkvind, der håner ham, drives han frem til at hævne sit nederlag og genoprette sin ære. Reelt er Ravnkel en amoralsk voldsmand, men han sejrer i sagaen på grund af sin vilje, snarrådighed og handlekraft. Sagafortælleren sympatiserer med de gamle dyder, selvom asatroen opgives.

Skønt de er nedskrevet i en kristen kultur, udtrykker sagaerne en skæbnetro, der hører den tidligere asatro til. Hvad der må ske, det sker med skæbnesvanger konsekvens. I sagaen udtrykker drømme varsler, der opfyldes. I denne religiøse skæbnetro lever den nordiske religion videre. Sagagenren fortæller os både direkte og indirekte en del om den norrøne mentalitet, først og fremmest om samfundets livsform og værdier. De dyder, som sagaerne sætter højt, er tapperhed, selvbeherskelse, loyalitet mod slægten og snarrådighed. Det er handlekraften, der er afgørende, sagaens normer udtales sjældent gennem ord, men gennem det givne handlingsforløb.

Sagaernes spændingsfelt er konflikter mellem slægter eller mellem det enkeltstående individ og slægten. Heltene er underlagt deres pligt over for slægten og skal leve op til samfundets æresbegreber. Samtidig er de netop helte, fordi de bærer individuelle træk og sprænger normerne. Handlingen er renset for udenværker. Der er meget få natur- og miljøbeskrivelser i sagaerne. Det, der interesserer fortællerne, er personer, der overskrider samfundets grænser. I westerngenren ville de hedde outlaws. Netop ved at skildre grænsebrydere, fremviser sagaerne samfundets normer.

Konflikter i seksualitet

Gundestrupkarret. Sølvkar fra førromersk jernalder udført i Sydøsteuropa ca. 100 f.Kr. 69 cm i diameter, højde 42 cm. Nationalmuseet, København.

© Kit Weiss

Seksualitet er et af de konfliktskabende elementer i sagaerne. Slægtens overhoved afgør normalt partnervalget, fordi et ægteskab er en kontrakt mellem to slægter, hvis status skal passe til hinanden. Jorden er samfundets grundlæggende værdi, og den må derfor ikke sættes på spil, fordi den er grundlaget for slægtens overlevelse. Derfor er det godt at gifte sig ind i en slægt, der besidder meget land. Omvendt er det katastrofalt at sætte slægtens eksistensgrundlag over styr. Et godt giftermål handler derfor ikke om den individuelle forelskelse eller livslykke, men om social sikring. Den erotiske kraft, som magnetisk tiltrækker to individer fra forskellige slægter, er derfor farlig. Dens lidenskab bliver synlig, når den bryder konventionen. Nogle sagahelte styres af erotiske motiver, og deres handlinger bringer dem derfor på kollisionskurs med slægtens normer.

Kvinder i sagaerne

I sagaerne lever *kvinderne* tilsyneladende et skyggeliv. Og dog. Deres sociale funktion er at varetage livet på gården, når mændene er ude. Kvindene bærer husets nøgler i deres bælte, og de tager sig af husdyr, tøjfremstilling og madlavning. De kommanderer med trælle og tjenestefolk, og bag om ryggen på mændene kan de udtænke intriger og rænkespil.

Deres anden hovedfunktion er at sikre slægtens næste generation. Det at føde mange børn regnes for en dyd. Ikke mindst, hvis de er sønner. En kvinde kan ikke deltage i offentlige hverv eller på tinge. Her må en mand føre hendes sag. Men en kvinde kan godt eje sin gård, bl.a. sker det ofte, at en ægtemand må lade livet, sådan at enken hermed bliver ejer.

I *Gisles Saga* er det Gisles søster Tordis' elskovsforhold, der sætter konflikterne i gang. Gisle tvinges til at forsvare slægtens ære og dræber hendes første elsker Bård og senere hendes mand Torbjørn. I andre sagaer spiller stærke kvinder en heroisk rolle, når de gennemtrumfer deres vilje og holder deres mænd til ilden.

I *Njals Saga* portrætteres stærke kvinder, der lidenskabeligt engagerer sig i slægtens forhold. Det er Njals Bergthora og Gunnars Hallgerd, som starter blodhævnen og holder slægtsfejden i gang. Om Njals hustru hedder det, at hun var en dygtig kone i sit hus, højsindet og retlinet, men nok noget hård og streng. I sagaen fæster Bergthora folk og styrer med fast hånd bedriften, når Njal er ude. De to kvinder ægger deres mænd til handling. Om Hallgerd hedder det karakteristisk: »Hvis Hallgerd også får dig til at sluge den næste flue, hun sætter på krogen for dig, vil det blive din bane.« Kvindens evne til strategi og magtanalyse er her frygtet og med rette. De islandske sagakvinder står ikke tilbage for deres mænd, selvom de roller, de spiller, for det meste er biroller.

Fortælle teknik i sagaerne

Stilistisk imiterer sagaen den *mundtlige fortælling*. Kort, knap og mundret er den, og undervejs er der ledsagende læserhenvendelser af typen: »og herefter hører vi ikke mere om ham.« Den historiske tid og det geografiske *rum* præciseres for at skabe illusionen om en autentisk beretning. Af samme grund er *slægtskabsrelationerne* altid tydeliggjort. Forholdet mellem slægterne er afgørende for handlingen og personerne. Handlingen er dramatisk, koncentreret om få personer, og plottet er for det meste overskueligt.

Fortælleren tilstræber sædvanligvis en rent objektiv beskrivelse. Det er ikke miljøet, der sættes fokus på, men personerne. Fortællingen er scenisk i de afgørende handlingsknudepunkter. Der er store spring i tid, og fortælleren bruger her panoramisk fortælle teknik for at udfylde hullerne. Mellem de forskellige scener forekommer der ofte skift mellem nutid og datid. Det giver beretningen mundtligt præg, og desuden kan tidsskiftene understøtte en dramatisk udvikling i handlingen.

Sagaens vigtigste fortælle tekniske ingredienser er handling og replikker. Heltene taler for sig selv. De portrætteres *indirekte* gennem det, de siger og gør. Vurderinger lægger fortælleren ofte i munden på andre, eller også giver han udtryk for, hvad man generelt mente, fx: og det havde han ikke megen ære af. Der findes dog også vurderende karakteristikker, der ofte benyttes, når en ny person skal ind i handlingen. Paradoksalt kan man sammenfattende sige, at sagastilen er udtryksøkonomisk og underspillende på den ene side, og stærkt heroiserende og dramatisk på den anden.

Typer af sagaer

Der findes forskellige former for sagaer. De historiske *kongesagaer* skildrer sagnkongers bedrifter, *fornaldersagaerne* mytologien, mens *bispe-* og *riddersagaerne* rummer en middelalderlig brug af genren.

Men de egentlige klassiske sagaer er *slægtssagaerne*, der også går under navnet *islændingesagaerne*. *Njals saga*, *Egils saga*, *Ravnkel Frøysgodes saga*, *Gunlaug Ormstunges saga* og *Gisles saga*, for blot at nævne nogle af de store, vil blive stående som litterære monumenter over vikingetiden.

Middelalderen

Europas middelalder

Middelalderen er et skældsord, som 1700-tallets oplysningsfilosoffer benyttede til at nedgøre den mørke mellem-periode mellem antikken og renæssancen. Ordet »renæssance« betyder »genfødsel« (af antikkens ånd), og heri ligger, at Europa i middelalderen havde taget sig en kulturel slummer.

I den traditionelle historieskrivning daterer man den europæiske middelalders begyndelse til år 476, da Rom falder, og det vestromerske imperium går i opløsning. Slutningen på middelalderen regnes til østromerrigets fald i 1453. Men perioder opstår og forgår sjældent på en bestemt dato, og i grove træk strækker middelalderen sig fra år 500 til år 1500.

Middelalderens perioder

Middelalderen er en særdeles sammensat tidsalder, der kan opdeles i tre overordnede perioder:

1. *Den tidlige middelalder fra 500 til 1050* er præget af store folkevandringer, blandingskulturer, etableringen af klostre osv. I denne periode har vi vikingetid i Skandinavien.
2. *Højmiddelalderen fra år 1050 til år 1300* er en fremskridtstid med et blomstrende klostervæsen og en samlet katolsk kirke under paven. Kirken anlægger de første katedralskoler og universiteter, og den etablerede viden spredes hurtigere i kraft af et fælleseuropæisk skriftsprog, *latin*. I denne periode bliver Danmark kristnet, der bygges flere tusinde kirker og godt hundrede klostre. Riget samles under én konge, vi får de første landskabslove, og Danmark omdannes til et feudalt landbrugsland.
3. *Senmiddelalderen fra 1300 til 1500* er en brydningstid præget af pest, hungersnød, bondeoprør, magtkampe mellem kirke, adel og kongemagt. Samtidig sker der store tekniske fremskridt, naturvidenskabelig nytænkning, og de store opdagelsesrejser begynder.

Mens den europæiske middelalder strækker sig over ca. tusind år, regner vi den danske fra vikingetidens slutning omkring år 1050 og frem til reformationen i 1536. Denne periode er på ingen måde entydig, der sker mange ændringer i landets styreform, religion og samfundsstruktur.

Kalkmalerier

Kalkmaleri fra Birkerød kirke, 1325-50
© www.kalkmalerier.dk

Kalkmalerierne i de danske kirker udgør middelalderens store folkelige billedbog. På kirke-væggene iscenesattes livets og især dødens store mysterier i en form så menigheden, hvoraf meget få kunne læse og skrive, kunne fatte det. De fleste kirkers kalkmalerier bestod af lange serier af billeder koncentreret omkring synden og fortabelsen vs. nåden og frelsen. Men også optrin fra bibelhistorien var populære. I Birkerød Kirke findes der således en lang række billeder, der skildrer fx Kains drab på Abel og scener fra Jomfru Marias liv.

Det billede, vi har gengivet på denne side, er et yndet motiv i mange kirker: nemlig de fortabte sjæle, der efter den såkaldte 'sjælevejning' er fundet for lette. De må nu vandre den tunge gang til de evige luer. På scenen her ser vi – ikke ulig de kontante beskrivelser i Dantes fremstilling af Helvede – forskellige pinsler, som de fortabte må udstå: de ristes over ild, ørne hakker i deres lever, eller de overfaldes i mere eller mindre seksuelle iscenesættelser af djævlige og uhyrer. Nogle er gennemstukne af spyd og sværd, andre vrider blot i afmagt deres hænder.

Kalkmaleri fra Mørkøv kirke, 1460-80
© www.kalkmalerier.dk

Kalkmaleriet fra Mørkøv Kirke forestiller Jesus, der som himmelkonge sidder til doms over menneskene. Han bærer stadig sårmærkerne fra korsfæstelsen, de såkaldte stigmata, men er nu ikke længere den lidende men den magtfulde. Fra hans ansigt udgår der to symboler: til venstre nådens lilje, til højre straffens sværd. Også her handler det altså om at skille salige og fortabte fra hinanden. Ved Jesu venstre side ser vi Maria, himmeldronningen, der går i forbøn for menneskene og i en taleboble siger: Forbarm dig over os, Herre, forbarm dig over os!

Efter reformationen bliver mange af kalkmalerierne malet over, bl.a. fordi de fremstiller katolske former for tilbedelse, fx tilbedelsen af Jomfru Maria. Overkalkningen viser sig dog at være en udmærket konserveringsmetode, og malerierne har senere kunnet afdækkes. Samlet giver de en fremragende introduktion til det folkelige verdensbillede i middelalderen.

Feudalismen

Det feudale samfund

Den kirkelige struktur

Gud
Paven
Ærkebisper
og bisper
Abbeder og
abbedisser
Præster, munke, nonner, novicer
Lørgfolk (menighed uden skoling)

Den verdslige struktur

(Kirken)
Kongen
(af Guds nåde)
Herremænd
(høj- og lavadel)
Borgere
(håndværkere, handlende)
Bønder
(selvejerbønder og fæstebønder)
Trælle, tyende, tiggere, elendige, udstødte

I middelalderen har religionen en anden karakter end i dag. Middelalderens kristne filosoffer opfatter historien som *Guds plan* for verden, og den sociale orden skal svare til den. *Gud* er universets almægtige skaber og herre, hans repræsentant på jorden er *paven*, kirkens overhoved. Under ham følger trinvist *ærkebisper*, *bisper*, *abbeder*, *præster*, *munke*, *nonner* og *novicer*. Det er enhvers pligt og kald at udfylde sin plads, at adlyde sin foresatte og arbejde for gudsriget på jord.

Samfundets hierarkiske opbygning

Som kirken er samfundet hierarkisk opbygget, magtstrukturen er pyramideformet. I den verdslige verden er *kongen* leder, men han er konge af Guds nåde, og som sådan afhængig af pavens eller kirkens accept.

Kongen er, som sagt, ejer af al jord, der ikke i forvejen var retsmæssigt ejet af nogen. Sine store jordbesiddelser låner kongen ud til sine *lensmænd* (len betyder »lån«) eller *herremænd* (*mænd for herren*), som til gengæld skal sværge kongen troskab og stille en *hird* (hær), når kongen drager i krig eller på korstog.

Efter vikingetiden er det ikke længere søkrigen, der er afgørende, men landkrigen, hvor rytteriet spiller en ny og afgørende rolle. *Riddere* er navnet på disse ryttere, som udgør nerven i kongens hird.

Herremændene ansætter væbnere og fæstebønder under sig, der mod troskab og krigstjeneste får brugsret til et stykke jord, som de må svare afgift af, det såkaldte *landgilde*. De selv-vejende bønder betaler skat til kongen mod sikkerhed. Nederst i hierarkiet er tyende og trælle, som er uden rettigheder.

Tekniske fremskridt

I byerne finder der en anden organisering sted, den såkaldte *laugdeling*, hvor håndværkerne beskytter deres erhverv ved at begrænse udbuddet af ydelser. Dermed kan de fastholde en vis pris. Den håndværksmæssige kunnen stiger eksplosivt, bl.a. bliver kunsthåndværk som møbler, gobeliner og malerier stærkt efterspurgt af Europas fyrster.

De tekniske fremskridt er store i middelalderen: vandmøllen, spinderokken, papir- og glasfremstilling er nyskabende opfindelser fra 1200-1300-tallet. Også handelen udvikler sig, ikke mindst langs Østersøens kyster, hvor der bliver afholdt store markeder.

Det feudale system

Den samfundsmæssige organisering får senere navnet *det feudale samfund*. Ordet feudum betyder pant eller lån, og samfundets orden er bundet op på en række kontrakter, hvor man yder hinanden modydelser. Naturaløkonomien, hvor man bytter varer med hinanden, har sit modbillede i den feudale orden, hvor man udlåner jord mod visse modydelser.

Grundlæggende er dette system statisk, fødes man som søn af en fæstebonde, er sandsynligheden stor for, at man selv kommer til at leve og dø som en sådan.

I det feudale system er der indbygget en række modsætningsforhold. Kongen er afhængig af kirkens accept, men søger at begrænse dens magt. Og han er afhængig af herremændenes militære støtte. Adelen forsøger at begrænse kongens magt, og under svage konger lykkes det dem at få kongen til at underskrive håndfæstninger, der giver privilegier til deres stand.

Andre rokader inden for den feudale pyramide finder sted under nedgangsperioden i 1300-tallet. For at slippe fra den hårde skattebyrde vælger en del frie selvejerbønder at blive fæstere under godsejere. Under den store pestepidemi, *den sorte død*, der tager livet af en tredjedel af den danske befolkning, er der stor efterspørgsel på arbejdskraft, og det bliver derfor gunstigt at fæste. Da krisen fortager sig, strammer godsejerne atter tøjlerne.

Folkeviser

Folkevisens kendetegn

Begrebet folkevise er egentlig ikke dækkende for genren. Det rigtige ord er *ballade*, for folkeviserne er danseviser. Ordet »ballade« er afledt af det middelalderlatinske »ballare«, der betyder at danse. Vi bruger stadig ordet *bal* om en fest med dans, mens vi ved ordet ballade i dag forstår en vemodig fortællende sang, ofte om ulykkelig kærlighed. Balladegenren bliver i 1200-tallet importeret fra Frankrig og opnår en sådan popularitet, at biskop Absalon ligefrem må forbyde munkene i Eskilsø Kloster at danse.

Folkeviserne blev fremført af en forsanger, en omvandrende trubadur, der måske selv skrev nye viser, og som i hvert fald kunne et større repertoire. De dansende sang med på mellemkvæd og omkvæd, og i kraft af dansens og sangens manende monoton havde viserne en magi, der greb deltagerne. Dansen var ikke blot underholdning, den havde et kultisk og rituelt præg.

Samtidig behandler viserne temaer, der svarer til kernen i de fleste overgangsriter, nemlig de fundamentale overgange i livet. Stroferne beretter en historie, der typisk forløber i tre faser: En udgangssituation, hvor konflikten varsles, en lang konfliktfase, hvor modsætningerne optrappes, og en afslutning, hvor historien afklares, ofte med en tragisk udgang. Om- og mellemkvæd anslår en lyrisk, ofte vemodig, tone, i nogle tilfælde indeholder de en morale.

Traditionelt har forskere regnet med, at højmiddelalderen, perioden mellem 1200 og 1350, var folkevisens storhedstid. Man antog, at viser med tolinjede strofer var de ældste, og især antog man, at trylleviserne, der er prægede af overtro og dæmoni gav det mest oprindelige indtryk af middelalderens forestillingsverden. I dag er der lagt afstand til denne opfattelse. Man mener nu, at der har eksisteret en række undergenrer og versformer side om side, og at folkeviserne er blevet dyrket og ændret helt frem til 1800-tallet.

Typer af viser

De væsentligste visetyper er *trylleviser* og *ridderviser*. I tryllevisens verden er mennesket udsat for eller underlagt dæmoniske kræfter – i form af overnaturlige væsener, hvis realitet ikke betvivles. Ofte er personerne også selv fortryllede, dvs. ude af sig selv, i de farlige situationer, som viserne kredser om. At vi i dag kan læse de ydre kræfter som repræsentationer for noget indre, fx angst, må ikke få os til at tro, at samtidigt mennesker gjorde det samme.

Ridderviserne er realistiske i deres skildringer af samfundsmæssige konflikter om magt, ægteskab, jord og blodhævn. Handlingen udspiller sig i konkrete omgivelser, oftest i overklassens miljøer som herre- og kongsgårde. Genren får sit navn, fordi visernes helte typisk er riddere i kongens hird. Ridderviserne kredser ikke mindst om de sociale kræfter, som binder individet. Det kan være pligten til at udøve blodhævn, det standsbestemte ægteskab eller outsiders opgør med slægten.

Visernes rytme

Den rytmiske grundstruktur udgøres i folkeviserne af de såkaldte knittelvers, der bevirker, at strukturen er så fast, at den fungerer musikalsk, og så fri, at der kan laves talrige variationer i indhold, rim og fordeling af tryk. Et knittelvers i en firelinjet strofe fordeler de trykstærke stavelser i 4-3-4-3 og rimskemaet a-b-c-b. I en tolinjet strofe er strukturen 4-4 og rimskemaet a-a.

Rytmen leverer således visens puls, mens ende- og bogstavrim skaber de klanglige effekter. De indlagte om- og mellemkvæd giver den episke tekst i stroferne et lyrisk modspil, og der opstår til stadighed betydningsspil mellem versenes specifikke indhold og omkvædets almene.

Visernes faste vendinger

Et af de stilistiske træk ved folkeviserne er det hyppigt anvendte *formelsprog*, den tids kendte klichéer. De faste vendinger blev anvendt ved ubestemte stedsangivelser, fx at ride under ø (at ride af sted), eller mere lokalt bestemte stedsangivelser som 'nør i Thy'.

Også tidsangivelserne havde sine formler som fx 'årle morgen' eller 'sildig aften'. Et andet område for kendte fraser var tilkendegivelsen af høviskhed som fx 'haver godnat stolte mø' eller 'alle dage vil jeg elske eder'. Ligesom i dag omskrev man døden med eufemismer som 'dagen efter lå hun under sorten muld', og også skønne kvinder havde deres slangudtryk. En lækker mø var dengang ikke 'en god sild', men derimod 'så væn en mår'.

Syrebadsteknik

Et andet stilistisk kendetegn er den såkaldte *syrebadsteknik*, hvor miljøbeskrivelserne er begrænset til stereotype bestemmelser, som 'i kongens gård', 'over bord', 'for norden skov' osv. Aktørerne er få og repræsenteret ved stand og én central egenskab, handlingsforløbet er begrænset til nogle få scener, og tidsforløbet klippet som i en film.

De mange fraklip udgør en reduktionsteknik, der får historien til at træde rent frem. Til disse hører *en begrænset fortælleinstans*, som kun beretter om hændelserne i tredje person og formidler dialog mellem højst to personer.

Ekspansionsteknik

Et tredje stilistisk kendetegn er de mange *ekspansionsteknikker*, der skaber hvile og opbygger spænding før de dramatiske begivenheder. Hvileperioderne indfinder sig ved en bevidst brug af gentagelser, som skaber poetisk uddybning og stilisering af en detalje.

Dette ses tydeligt i Ridderens Runeslag, hvor liden Kirsten skal komme op med en god forklaring på, hvorfor hun som forlovet render rundt ved borgeled ved midnatstid: Jeg var mig gangendes ude til å, / jeg skuede de blomster brune og blå // Jeg skuede de blomster brune og blå, / de fejreste agter jeg mig at få // Jeg skuede de roser hvide og røde / de står udi deres allefejreste grøde. Ud over at Kirsten lyver – hun har nemlig forsøgt at komme i lag med en anden ridder – benytter hun to gentagelsesfigurer, der er meget udbredte i folkeviser. Den ene er *epanastrofen*, en stilfigur hvor sidste sætning i forrige linje bliver til den første i den næste. Den anden er *isocolon*: hvor hele sætninger gentages med variation, gerne i de følgende strofer.

Gentagelserne har dels en poetisk funktion, den lyriske omskrivning, og en episk: at opbremse handlingen. En sidste ekspansionsteknik er brugen af en udvidet fortælleinstans, fx en jegfortæller, der forholder sig moralsk til handlinger, hvilket også ses i Ridderens runeslag: Skam få hr. Peders guldharpe så rød / der lokker så mangan ærlig mø.

Konflikter og moral

Visernes konflikter bunder typisk i forskellige standsinteresser eller i, at den individuelle lyst kolliderer med slægtens krav. Personerne er typer, der ikke tildeles individuelle træk, de er figurer, hvis psyke vi må slutte os til gennem deres handlinger.

Nogle viser har en morale til sidst eller i omkvædet, og i de senere folkeviser ser vi en kristen moral bundfældet.

Viserne samles

Side fra Hjertebogen. Det ældst bevarede visehåndskrift fra 1500-tallet. Det Kongelige Bibliotek, København.
© Det Kongelige Bibliotek, København.

Viserne er udtryk for en mundtlig fortællekultur, selv om nogle af viserne efter opfindelsen af bogtrykkerkunsten bliver nedskrevet og udbredt på skillingblade. Da poesibogen kommer på mode blandt adelens kvinder, nedskriver de viserne, og det er en sådan poesibog, der rummer det ældst bevarede håndskrift af en folkeviser. Den kaldes *Hjertebogen*, fordi dens form i opslået tilstand udgør et hjerte; den stammer fra midten af 1500-tallet.

Senere indsamler og udgiver A. S. Vedel 100 folkeviser i 1591, og Peder Syv fordobler antallet i 1695. I 1800-tallet forestår Svend Grundtvig indsamling og udgivelse af en samlet udgave: *Danmarks gamle Folkeviser*. I alt har vi 539 folkeviser bevaret, mange af dem i flere versioner.

Forskere i folkevisegenren har senere opereret med tre teorier om visernes opståen: *Reproduktionsteorien* hævder, at viserne ingen forfatter har, men er et udtryk for folkelivet og folkets kollektive bevidsthed, mens *receptionsteorien* hævder, at hver sang basalt er digtet af en sanger, hvorefter andre omvandrede kunstnere har taget den på repertoiret og ændret den. Denne teori forklarer, hvorfor de fleste folkeviser findes i flere varianter, ofte med forskellig udgang.

I sin disputats *Nye veje til Folkevisen* (1985) gør Iørn Pio op med det traditionelle syn på folkevisen. I sin *markedsplads- og skillingeteori* fastslår Pio for det første, at viserne ikke er adelige, men er blevet skabt af markedsmusikere, der har draget rundt med et større repertoire.

For det andet mener Pio, at viserne ikke er blevet til i perioden 1200-1350 og nedskrevet i 1500-1600-tallet, men løbende er blevet reviderede, og at nye er kommet til i perioden fra 1300 til 1800. Alt i alt er det derfor problematisk at hævde, at viserne er middelalderlige, de er langt hen præget af en senere tids opfattelse af middelalderen.

Tryllevisens særtræk

Indre konflikter i symbolsk form

Tryllevisens ude-fase er projektionsrum, dvs. et rum, hvori indre konflikter gøres til noget ydre. Runekast, trolde, alfer og elverfolk symboliserer psykiske kræfter, som personerne ikke behersker. Det er ikke tilfældigt, at fortryllelsen udspiller sig i overgange fx mellem nat og dag eller på broer. Det er de store eksistentielle spring, som viserne beskæftiger sig med, og som hovedpersonerne har svært ved at gennemgå.

I symbolsk form skildrer man sindets rørelser i disse afgørende livsfaser, der typisk omhandler forlovelse og forførelse. Netop overgangen fra en livsfase til en anden, og fra en slægt til en anden, må have kaldt på kunstnerisk fremstilling.

Trylleviserne udtrykker derfor i symbolsk form middelaldermenneskets psykologi. Ved at gøre de indre kræfter til noget ydre, bliver de gjort til almene erfaringer i viseformen – og dermed også til kræfter, man kan beherske. Visernes umådelige popularitet i samtiden bekræfter deres udtryksstyrke: de er udtryk for en kollektiv bevidsthed om tilværelsens grundkræfter.

Tryllevisens tre faser

En tryllevis udspiller sig i tre faser. I visens første fase præsenteres personerne, deres sociale placering fastlægges, og konflikten varsles. I den anden fase udspilles hovedhandlingen, mens den tredje fase fastlægger skæbnen for personerne. Det er i den midterste fase, at de dæmoniske kræfter slippes løs. Det foregår i et ikke behersket rum, typisk i naturen ved skumring eller daggry.

Personerne er samtidig i en overgangsfase af deres liv, i et felt, de ikke behersker. Deres indre splittelse fremstilles så i symbolske figurer, som de møder og må bekæmpe. I visens sidste del opløses fortryllelsen, eller også går personerne til grunde. Man kan opstille den trefasede komposition for tryllevisen således:

1. fase

Hjemme
Harmoni
Varsel
Kendt
Naturligt
Ung / pubertet

2. fase

Ude
Konflikt
Prøver
Ukendt
Overnaturligt
Forlovelse

3. fase

Hjem / fortabelse
Harmoni / disharmoni
Løsning
Bekendt
(U)behersket natur
Bryllup / død

Riddervisens særtræk

Ridderviserne foregår i adelige miljøer, og de skildrer grundkonflikter mellem slægter. Temaet er ofte hævn, og konflikterne drejer sig ofte om ægteskab. Fra vikingetiden har ægteskabet været et kontraktforhold, som slægterne aftaler indbyrdes.

Moderne kærlighed, der bygger på individernes forelskelse, accepteres ikke. Det er jordens værdi, der er afgørende, og derfor gifter man sig ikke under sin stand – i hvert fald sjældent med slægtens velsignelse. Tværtimod kan alliancer med store jordbesiddere styrke slægtens position. De standsbestemte fornuftsægteskaber giver anledning til stridigheder, når individer i slægten sætter sig op mod slægtens vilje. Dette fører, trods kirkeligt forbud, ofte til blodhævn.

Folkeeventyr

Eventyr - en mundtlig beretning

Folkeeventyret er beslægtet med tryllevisen i sin forestillingsverden, men præget af en anden fortælletradition, den mundtlige beretning. Folkeeventyret har i lighed med folkeviserne sit udspring i middelalderen, men genren har gennem århundreder levet sit eget liv og er blevet fornyet generation for generation frem til 1800-tallet.

Eventyrgenren bliver højeste mode i romantikken, hvor brødrene Grimm indsamler tyske eventyr – Svend Grundtvig og Evald Tang Kristensen danske. Eventyrene nedskrives i en række varianter – hvilket i lighed med folkeviserne vidner om en mangfoldig mundtlig fortællekultur, hvor grundfortællinger er blevet varieret

og har fundet nye udtryk i historiens løb. Genren lever sit eget liv og videreføres fra generation til generation gennem en mundtlig fortællekultur.

Eventyrene har fungeret som underholdning og livstolkning, og de er blevet fortalt ved markarbejde, på kroer og i familiens skød. Det er ikke alle og enhver, der har fortalt eventyr; eventyrfortælling har været et håndværk, en kunst, som nogle stykker i hver landsby har givet sig af med.

Målgruppen har primært været voksne tilhørere, og der er intet, der tyder på, at folkeeventyret har været specielt rettet mod børn. Tværtimod er det først i romantikken, at eventyrgenren bliver en fast del af børnebogsrepertoiret.

Skæmteeventyr

Folkeeventyret kan opdeles i to undergenrer, skæmte- og trylleeventyr. I *skæmteeventyr* gøres der grin med samfundets autoriteter eller med dårskab i det hele taget. Latteren rammer typisk adelen og de gejstlige, deres overdrevne levned og ufornuft udstilles, og de besejres af en fattig, men snu helt fra samfundets bund. Indirekte kan man læse en social kritik ud af skæmteeventyrene, latterens funktion har været at give luft for et socialt ubehag ved undertrykkelsen.

Ofte kommer helten fra underklassen og skal gennemgå en række prøver for at udmærke sig til at få prinsessen og det halve kongerige. Eventyrene udtrykker en drøm om social opstigning, der ikke er mulig i middelalderen.

Trylleeventyr

Andre eventyr handler om sjælelige konflikter, denne specielle undergenre kaldes *trylleeventyr*, der er almuens pendant til trylleviserne. Der er klare tematiske og strukturelle lighedspunkter mellem de to genrer, og nogle viser og eventyr har endog samme grundhistorie. Det tyder på, at senere fortællere har mestret begge genrer.

Ligesom i trylleviserne foregår dele af handlingen i trylleeventyrene i et overnaturligt rum, der er befolket af trolde, nisser, elverpiger og drager. I eventyret møder helten en række modstandere, der vil hindre ham i at udføre sit projekt. Målet for eventyrene er typisk at vinde prinsessen og det halve kongerige, men selv om eventyrene har deres rod i den fattige almue, er det ikke alene den sociale opstigning, der interesserer fortællerne.

Individuation

Eventyrene handler også om *individuation*, om et forløb, hvor individet finder sin plads. Det handler om eksistentielle spring, om farefulde faser i livet, der symbolsk iklædes eventyrets form.

Individuationsprocessen gennemløbes i symbolsk form gennem en række prøver, der skal godtgøre, at helten har de resurser, som forhindringerne kræver. Personerne er *typer*, de er ikke individualiserede, men udfylder deres funktion i fortællingen.

Det forløb, de gennemgår, er ikke underlagt en moderne udviklingspsykologi, men er snarere udtryk for en symbolsk tolkning af forskellige overgange i livet. Forvandlingen fra barn til voksen, fra uskyld til kønsmodning er hyppige temaer for trylleeventyr.

Eventyrets faser

Eventyret er struktureret over stationerne Hjemme, Ude, Hjem. Hjemme varsles konflikten, ude udspilles den, og endelig finder helten sit nye hjem, typisk det halve kongerige. I eventyrets midterfase indgår der overnaturlige kræfter og en række prøver, der skal afprøve helten og udvikle ham frem mod den endelige identitet, han indtager i den afsluttende harmoniske hjemmefase.

Uhyrerne og prøverne kan ofte tolkes som spejlinger af ubevidste kræfter i helten selv. Samtidig skildres helten ofte sådan, at han står i modsætning til sine omgivelser, fx som den yngste søn, den dumme eller fattigste. Modsætningen forstørres i eventyrets udefase, hvor helten og hans parallelfikurer, fx brødre, sendes gennem det samme minefelt af prøver.

Det, der udmærker helten, er, at han normalt har andre indre kvaliteter end sine konkurrenter. Eventyrenes afsluttende hjemmefase er ofte kort og trivial, og derfor hyppigt beskrevet med formelsprog: *Og de levede lykkeligt til deres dages ende.*

Eventyrets stilistiske træk

Der findes også en række andre faste mønstre i eventyrene. De begynder typisk med en formelagtig indgang, som *der var engang...* Oftest spiller 3-tallet en afgørende rolle, det er typisk den tredje brøder, der på den tredje prøve klarer skærene. Tretalsreglen er her forbundet med bagvægtsreglen (det er den sidste bror, den sidste prøve osv.), der udskyder handlingen og skaber hvileperioder i teksten.

Gentagelsen, der opstår som følge af tretalsreglen, er et stilistisk træk, der findes i alle eventyr. Herved bygger man op til den afgørende variation, hvor helten sætter sig igennem. Denne struktur er naturlig for den mundtlige fortælling, og for lytterne er disse gentagelser en del af fortællingens magi, idet de skaber forventning om et brud.

En anden vigtig eventyrregel er modsætningsreglen. Modsætningen mellem den yngste, fattigste og dumme og de ældre, rigere og klogere er bestemmende for eventyrets konflikter og deres løsning.

Trylleeventyrene udtrykker en tekstlig orden, der er styret af faste typer, faste forløb og bestemte regler. Inventaret i fortællingerne er både overnaturlige ting som syvmilestøvler og glasbjerge og overnaturlige væsener som drager, trolde og feer. Dyrene er ofte besjælet og spejler tit en ikke bevidst dyrisk side af menneskene. Strukturelt er eventyr beslægtet med drømme, og på den måde inviterer eventyrtolkning til lån fra dybdepsykologien.

MIDDELALDER- BEGREBET

TIDSAFGRÆNSNING

Middelalderen er den hidtil længste periode efter vor tidsregnings begyndelse. På europæisk plan strækker den sig over mere end 1000 år, fra Roms officielle afskaffelse af hedenskabet i 342 til reformationen i Nordeuropa i 1500-tallet. Man kan fininddele europæisk middelalder i tidlig middelalder til og med 700-tallet, Den karolingske renæssance i 800-tallet, højmiddelalderen i 1100- og 1200-tallet og senmiddelalderen i 1300- og 1400-tallet. Dansk middelalder kan placeres fra oprettelsen i 1103 af ærkebispesædet i Lund til reformationen i 1536, altså en periode på ca. 400 år.

KATOLICISME

Hvis man definerer middelalderen *eksistentielt*, dvs. ud fra dens dominerende forestillinger om, hvorfor og hvordan verden og menneskene er blevet til, må den bestemmes som *christiana tempora*, dvs. den periode, hvor kristendommen får sit gennembrud.

Kristendommens grundtanke er forestillingen om, at en evig gud har skabt verden og menneskene og givet dem en eksistens i tiden. Ved skabelsesakten er der etableret to riger, Guds og verdens. Gudsriget er usynligt, åndeligt og evigt, verdensriget er synligt, materielt og forgængeligt. Mennesket fødes ind i den synlige verden og har mulighed for, hvis det lever efter forskrifterne eller frelses gennem Kristus' forsoningsdød, at komme til den evige gudsverden efter døden.

Middelalderen er den *katolske* del af den lange epoke, hvor kristendommen har været den dominerende verdensopfattelse i Europa. Blandt katolicismens karakteristiske træk er den opfattelse, at den usynlige gud skjult er til stede i den synlige verden, skønt fundamentalt forskellig fra den. Det er samtidig et karakteristisk katolsk træk, at der anerkendes formidlere mellem mennesket og guddommen, primært kirken, Maria og

helgener. Endelig lægger den katolske kirke vægt på, at mennesket, støttet af det religiøse fællesskab, er frit og aktivt kan medvirke til sin frelse ved at udfolde de syv dyder (ydmyghed, tålmod, klogskab, gavmildhed, åndelig glæde, faste, afholdenhed), og ved at undgå de syv dødssynder (hovmod, vrede, misundelse, gerrighed, livslede, frådseri og luksus).

Kristendommens gennembrud i middelalderen betyder negativt undergangen for de gamle hedenske religioner og positivt gennembruddet for en ny europæisk fællesreligion og dermed for en gennemgribende europæisering. I modsætning til den gamle religion har den nye religion principielt kun én gud (*monoteisme*). Middelalderen uden for Europa betyder gennembruddet for to andre store statsreligioner: buddhismen og islam.

FEUDALISME

Definerer man middelalderen *økonomisk-socialt*, angiver man, hvordan samfundet var indrettet, og hvordan livsfornødenhederne blev produceret og fordelt.

Det omdiskuterede begreb „feudalisme“ kan bruges til at beskrive et specielt socialt forhold mellem mennesker, der er karakteristisk middelalderligt, nemlig et „afhængighedsbånd, der knytter et menneske til et andet og således etablerer et hierarki mellem individer. Det ene menneske, vasallen, overgiver sig til et andet, som han vælger som sin herre og som accepterer denne frivillige „overgivelse“. Vasallen skylder sin herre troskab, råd, militær og materiel assistance. Lensherren skylder sin vasal troskab, beskyttelse og livsfornødenheder. Det sidste kan lensherren fremskaffe på forskellig måde, sædvanligvis ved overdragelse af et stykke land til vasallen som len. Således blev hierarkiet mellem individer meget hurtigt ledsaget af et hierarki af rettigheder over jord, som følge af en ekstrem udnyttelse af udstykning af ejendomsret. Eftersom den centrale autoritet også var blevet underinddelt, eksisterede der efterhånden i hvert land et hierarki af autonome autoriteter, som i deres egen interesse udøvede den magt, der normalt tilhører staten.“ (Fourquin s. 11). Denne definition lægger vægt på feudalisme som et socialt og politisk system. Det kan også anskues som et juridisk system af institutioner, hvad Fourquin i øvrigt selv foretrækker.

Definerer man en periode efter *næringsveje*, kan middelalderen karakteriseres som et *landbrugssamfund*, idet 90-95% af befolkningen boede på landet og havde landbrug som hovederhverv. To store opfindelser, hjulploven og vandmøllen, gjorde middelalderens landbrug mere effektivt end vikingetidens.

PATRIARKAT

Begrebet „patriarkat“ (af „pater“: fader og „archos“: magt) bruges her som betegnelse for et specielt kønsmæssigt baseret menneskesyn. Det er en ideologi, der i manden prioriterer hans egenskab som fader (biologisk funderet i hans sæd) og i kvinden hendes egenskab som moder (biologisk funderet i hendes livmoder og bryster). Et patriarkalsk menneskesyn vil derudover prioritere faderen fremfor moderen ud fra den opfattelse, at han er livskabende, mens hun (kun) er livbærende og livnærende. Faderens magt i familie og samfund bygger på forestillingen om hans biologiske prioritet.

At faderen betragtes som livskabende beror på et ideologisk valg, hvor loven og det usynlige sættes over naturen og det synlige (Borneman). Man har kunnet se, at moderen bar og nærede barnet, alligevel har man valgt at betragte faderen som den livskabende.

Patriarkatets fundament smuldrede, da mikroskopet i 1827 afslørede eksistensen af det kvindelige æg og hermed af den kvindelige andel i livskabelsen. Patriarkatets gennembrud kan dateres til 458 f.Kr., hvor det i Aischylos' *Eumeniderne* er et hovedsynspunkt, at en moder ikke er ophav til sit barn. De mulige årsager til patriarkatets gennembrud skal ikke udredes her; der henvises til den anførte sekundærlitteratur.

Patriarkatet afgrænses på den ene side af en førpatriarkalsk matricentreret frugtbarhedskultur, der måske også har været matriarkalsk, dvs. baseret på mødermagt. På den anden side afgrænses patriarkatet af et efterpatriarkalsk falloscentreret seksuelt menneskebillede, hvis kønsmæssige prioritering er mandens evne til at skabe, ikke liv, men seksuel lyst.

AT UDTRYKKE HVAD DER IKKE KAN UDTRYKES

Middelalderen er således katolsk, feudal og patriarkalsk, hvis man definerer den ud fra eksistentielle, sociale og kønsmæssige kriterier. Opgaven for en litteraturhistoriker er imidlertid at give en *litterær* definition. Man kan selvfølgelig sige, at middelalderens kunstnere udtrykte de temaer, som katolicisme, feudalisme og patriarkat afsatte. Men det er ikke nok, hvis man vil have et begreb om, hvad der for middelalderens kunstnere var den virkelige udfordring. Den fundamentale problemstilling kan formuleres enkelt: det vigtigste i middelalderens univers, Gud, kunne ikke udtrykkes. Kunstnernes opgave var da at gøre det alligevel. Kunsthistorikeren Otto Norn har for malerkunstens vedkommende formuleret udfor-

dringen som *At se det usynlige*. Udvider man til de andre kunstarter, kan man udtrykke det således: middelalderens *religiøse* kunstnere skulle sige hvad der ikke kan siges, male hvad der ikke kan ses, og synge hvad der ikke kan høres.

Også middelalderens *verdslige* kunstnere havde deres udfordring: at legitimere det synlige. De skulle finde gyldig grund og kunstneriske virkemidler til at fremstille den synlige verden som hovedsagen.

At sige det usigelige og at legitimere det synlige er de to hovedopgaver, som middelalderens digtere blev stillet overfor.

FOLKEVISER

I middelalderen er det slægtens normer og livsformer, der er gældende.

Det er slægten, som sætter rammen for det enkelte menneskes liv – individet skal altid handle til slægtens bedste og sætte sig ud over sine egne følelser.

De unge skal lære at leve i forhold til slægten. Vil de følge slægtens normer og gøre, hvad der bliver sagt, eller vil de gå egne veje. Det er dette valg folkeviserne ofte handler om.

Folkeviser er **episke**, idet de beskriver et handlingsforløb. Der er dog også **lyriske** elementer, altså det stemningskabende i form af lyriske omskrivninger (som vi kender det fra sagaerne).

Folkeviserne er en balladetradition, der går ud på at ”syngefortælle” en god historie.

Folkevisen er en skabelon, der venter på at blive fyldt ud af tilhørernes fantasi.

Helt overordnet findes der to typer folkeviser: **Ridderviser og trylleviser.**

Trylleviserne handler ofte om overgangssituationen fra barn til voksen:

➤ Trylleviser

- overnaturlige kræfter
- dæmoniske kræfter
- mystik og magi
- aktørerne er ofte fortryllede
- handler om de ubeherskede kræfter i mennesket

Ridderviserne er langt mere realistiske

➤ Ridderviser

- det adelige miljø
- riddere og jomfruer
- realistisk fortælling
- konflikter om magt, ægteskab, jord og blodhævn
- sociale konflikter med tragiske konsekvenser

Middelalderens overtro kommer til udtryk i trylleviserne:

- 🌈 En gam – en kæmpefugl der er halvt fugl og halvt løve
- 🌈 i havet er der havmænd og havfruer
- 🌈 i skovene er der trolde
- 🌈 i åerne er der åmænd
- 🌈 i moserne er der mosekoner, der brygger
- 🌈 i moserne er der elverpiger
 - der er hule i ryggen, så de har ingen sjæl
 - en krop der næsten er nøgen modsat de meget påklædte koner og kærestes,
 - og så kan de danse
 - følger manden elverpigens ind i Elverhøj, er han fortabt og bliver overnaturlig
 - afviser manden elverpigens, bliver han ramt af et ”elverskud”, og det dør han af

Den eneste redning fra overnaturlige kræfter er at solen står op.

Det overnaturlige driver deres spil om natten – om dagen er man næsten i sikkerhed.

Folkevisen er episk – den fortæller en historie.

Synsvinklen er altid en ydre synsvinkel – vi får aldrig noget at vide om tanker og følelser.

Opbygningen er springende – der kan gå lang tid mellem de enkelte strofer – man springer fra handling til handling.

Når personen har gennemlevet sin skæbne, er visen forbi.

Folkeviserne er blevet sunget og lavet om fra gang til gang. Så bliv ikke overrasket hvis du møder en folkevise, du kender, men nu har den bare fået en ny vending.

Folkevisernes indhold:

Kan være historisk

Kan vise hvordan de højere klasser lever

Konflikter mellem slægtens norm og egne følelser

Store følelser had, kærlighed, hævn, strid, uroligt liv

Viser stærke og helstøbte mennesker

Mod og offervilje

Afspejler tro katolsk tro og rester af hedningetro/asatro, overtro og myter

Handler om skæbnen, og skæbnen kan intet menneske lave om på

Sætter fokus på de roller man har i skæbnens spil

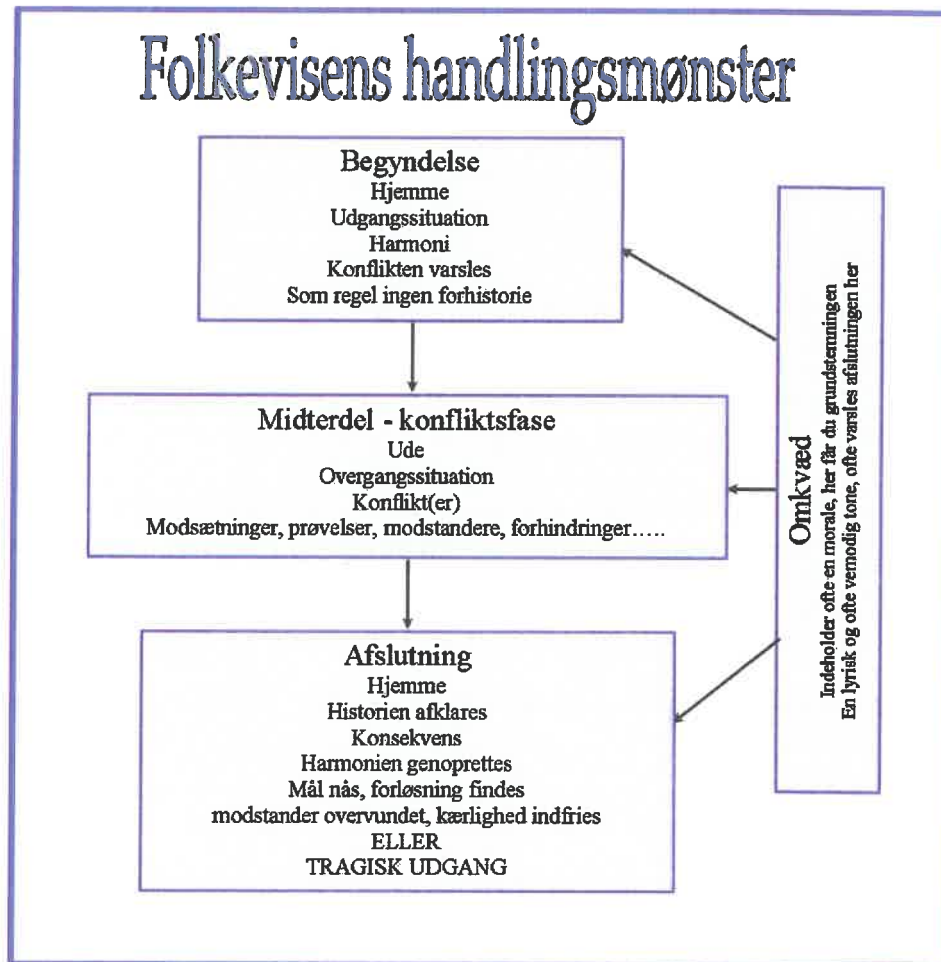
Der fortælles ingen tanker og følelser, dem må vi selv gætte os til

Folkevisernes stilistiske kendetegn:

- Folkeviserne anvender såkaldt **formelsprog**; middelalderens kendte klicheer, fx ”under ø” (ubestemt stedsangivelse), ”årle morgen”, ”sildig aften” (tidsangivelser), ”så væn en mår” (en lækker mø) – det blev brugt for at gøre det lettere at huske viserne for sangerne. Det minder på mange områder om sagaernes kenninge.
- Der anvendes også den såkaldte **syrebadsteknik**: miljøbeskrivelserne er begrænset til stereotype bestemmelser, fx ’i kongens gård’ – man kan sammenligne det med en film, hvor meget er klippet fra, så vi kun får det allervigtigste.
- Der anvendes dog samtidig ofte **ekspansionsteknik**: denne udvidelse i form af gentagelse og stilstand skaber hvile og opbygger samtidig spænding, fx vha. **epanastrofen**, hvor sidste linje i forrige verslinje gentages som første sætning i næste verslinje, og **isicolon**, hvor samme sætning gentages med variationer i flere strofer (ikke det samme som omkvæd). Dette har dels en poetisk funktion (lyrisk omskrivning) og en episk funktion (at opbremse handlingen)
- Folkeviserne anvender ofte **knittelvers** som rytmisk grundstruktur, hvilket bevirker, at strukturen er så fast, at den fungerer musisk, og så fri, at der kan laves talrige variationer i indhold, rim og fordeling af tryk. Et knittelvers i en firelinjet strofe fordeler de trykstærke stavelser i 4-3-4-3 og rimskemaet a-b-c-b (balladerim). I en tolinjet strofe er strukturen 4-4 og rimskemaet a-a. Rytmen leverer således visens puls, mens ende- og bogstavrim skaber de klanglige effekter. De indlagte om- og mellemkvæd giver den episke tekst i stroferne et lyrisk modspil, og der opstår til stadighed betydningsspil mellem versenes specifikke indhold og omkvædets almene.

Analyse af folkeviser

1. Hvilken type folkeviser er der tale om?
2. Kort resume af handlingen
 - Fortæl med dine egne ord, hvad visen handler om.
 - Lav en kort redegørelse for visens handlingsforløb (se nedenfor)

3. Folkevisens komposition

- Antallet af strofer
 - i. Hvilken form:
 1. den 2- linjede (den ældste)
 2. den 4- linjede
- Rim: i den 2- linjede rimer de to linjer (parrim)
i den 4- linjede rimer 2. og 4. linje
- Omkvæd: udtrykker den lyriske grundstemning eller er et varsel om hvad der vil ske. Der kan også forekomme mellemkvæd (placeret midt i strofen, hvor omkvæd i stedet er placeret sidst i strofen).

4. Tid og sted

- Hvor lang tid strækker handlingen sig over (den fortalte tid)?
- Hvor foregår handlingen?
- Inddrag gerne brugen af formelsprog

5. Beskriv personerne

- Lav en personbeskrivelse af hovedpersoner på baggrund af personernes påklædning (hvis relevant) og handlinger. Der kan næppe siges meget pga. den såkaldte syrebadsteknik.
- Der siges sjældent noget om, hvad en person tænker og tror. Personer i folkeviser vil ofte komme til at ligne hinanden efter type, men hvis følelser alligevel er tilstede, skal I tolke på årsagen til dette.
- Inddrag gerne brugen af formelsprog

6. Beskriv konflikten

- Hvilke modsætninger og konflikter optræder der i handlingen?
- Hvordan opstår konflikten, hvordan udvikler den sig og hvordan afsluttes den?
- Det er konflikten, som folkevisen bygges op over, og konflikten afsluttes næsten altid, enten lykkeligt eller tragisk. Beskriv hvordan. Inddrag brugen af ekspansionsteknik
- Er det en god, harmonisk og lykkelig slutning, eller ender den tragisk? Prøv at se på konflikten med datidens og nutidens øjne.

7. Tema og budskab

- Hvordan vil visen have påvirket publikum i middelalderen? Underholdning og/eller opdragelse?
- Hvilke temaer er der i visen?
- Er der en morale, en holdning, et budskab, en livsanskuelse, dels i slutningen og dels i om- og mellemkvæd?

Fortælling om Gunløg Ormstunge

Efter det Islandske Grundskrift ved [N. M. Petersen](#)

4. udgave ved Verner Dahlerup og [Finnur Jónsson](#)
Versene ved [Olaf Hansen](#)

Gyldendalske Boghandel - Nordisk Forlag
Kjøbenhavn 1926

Denne saga menes at stamme fra slutningen af det 13. århundrede (altså 1200-tallet). Handlingen foregår i tiden omkring år 1000, da kristendommen ved altingsbeslutning blev indført på Island. Den Egil, der omtales i indledningen, er Erik Skallagrimsson (ca. 910-990), som er hovedpersonen i Egils saga, og som bl.a. digtede "Sønnetabet" (se kompendiet om Middelalderlitteratur).

1. Thorsten og Jofrid

Egils og Asgerds Søn Thorsten Egilsen¹ boede paa Gaarden Borg i Borgefjord² efter sin Fader. Han var en stor Høvding, en rig Mand, klog og sagtmodig; lignede hverken i Vækst eller Styrke sin berømte Fader, men dog var han en særdeles kraftig Mand og afholdt af Folk; han var en takkelig
5 Mand med hvidt Haar og smukke Øjne. Hans Kone hed Jofrid, en Datter af Gunnar Hlifsén. Da Jofrid blev gift med Thorsten, var hun kun atten Aar gammel, og da havde hun allerede været gift før, nemlig med Tunge-Ods Søn Thorod, og hun var da Enke; hendes Datter af første Ægteskab hed Hungerd og blev opfødt paa Borg hos Thorsten. Jofrid var en mandig Kvinde; hun og Thorsten havde flere Børn.

10 2. Thorsten Egilsens Drøm

En Sommer lagde der et Skib ind i Mundingen af Guvaa³. Føreren hed Baard, og var en Nordmand; han var rig og noget til Aars, og en kløgtig Mand. Thorsten red ned til Skibet; han plejede som Høvding at afgøre, hvorledes Købstævnet skulde være, og denne Rettighed udøvede han ogsaa her.⁴ Nordmændene fik sig Ophold hist og her, hvor de kunde komme til; men Skibsføreren tog
15 Thorsten selv imod, da han bad ham der om, og han var nu hos ham om Vinteren; ret ordknap var han, men Thorsten beværtede ham godt. Denne Nordmand havde megen Gammen af at tyde

¹ Se 1. Bind, Side 245. [I [Egils Saga](#), kap. 83]

² I den vestlige del af Island, ca. 60 km. nord for det nuværende Reykjavik

³ Løber ud i Borgefjord

⁴ Sammenlign Skildringen i [Vatnsdølernes Saga](#), Kap. 17.

Drømme. Om Foraaret sagde Thorsten en Dag til ham, om han havde Lyst til at ride med ham op under Valfjæld, hvor Folk i Borgefjord havde deres Tingsted; thi han havde hørt, at hans Bodvægge der var sunkne sammen. Nordmanden sagde ja, og de red af Sted sammen, ledsagede af en af Thorstens Huskarle, til de kom op under Valfjæld til en Gaard, som hed Grenje, hvor der boede en
5 fattig Bonde ved Navn Atle, der var Thorstens Landsæde.⁵ Til ham sagde Thorsten, at han skulde følge med dem og tage Skovl og Hakke med. Da de nu var komne til Boderne, gav de sig alle til at arbejde og satte Væggene i Stand; men da det var en hed Solskinsdag, blev Thorsten og Nordmanden meget trætte. Da de nu var til Ende med Arbejdet, satte Thorsten og Baard sig i
10 Boden, og den første faldt i Søvn og sov meget urolig. Baard sad hos ham, og lod ham drømme ud i Ro; og da han vaagnede, var han meget mødig⁶. Nordmanden spurgte ham, hvad han havde drømt, siden hans Søvn var saa urolig; men Thorsten vilde ikke inklade sig derpaa, og svarede, at Drømme ikke havde noget at betyde. Da de red hjem om Aftenen, spurgte Nordmanden endnu en Gang, hvad det var han havde drømt, og Thorsten svarede: »Skal jeg fortælle dig min Drøm, saa skal du ogsaa raade den og sige mig, hvad den betyder.« Baard lovede, at han vilde se hvad han
15 kunde. »Min Drøm var,« vedblev da Thorsten, »at det forekom mig, at jeg var hjemme paa Borg; jeg sad uden for Hoveddøren og saa op paa Husene; og paa Mønningen⁷ saa jeg en fager og dejlig Svane, som det forekom mig hørte mig til, og som jeg holdt meget af. Men ned fra Fjældene kom der flyvende en stor Ørn, der fløj hen og satte sig ved Svanen og kælede for den; og hun, tyktes⁸ mig, syntes vel derom. Jeg lagde Mærke til, at Ørnen var sortøjet og havde Jærnkløer; men en flink
20 Fugl syntes den mig at være. Dernæst saa jeg en anden komme flyvende fra Søndnen; den fløj hid til Borg, satte sig paa Husmønningen hos Svanen og vilde ligeledes lokke for hende; ogsaa det var en stor Ørn. Men straks derpaa tyktes mig, at den Ørn, der var kommen først, begyndte at rejse Fjedre⁹, da den anden kom til, og de stredes skarpt og længe, og jeg saa, at de begge blødte; men det blev Enden paa deres Strid, at de faldt begge, hver til sin Side, ned af Huset, og var da begge
25 døde; men Svanen sad alene tilbage, og var meget nedslaaet. Og derefter saa jeg endnu en Fugl komme flyvende fra Vesterkanten; det var en Falk; den satte sig hos Svanen, og lod meget blid imod hende, hvorpaa de begge fløj bort i samme Retning, som Falken var kommen fra; og da vaagnede jeg. Denne Drøm er sagtens lidet mærkelig¹⁰,« sluttede han, »og har vel Hensyn til Vindene, at de vil mødes fra de Verdenskanter, fra hvilke jeg saa Fuglene komme.« Baard
30 sagde: »Det er ikke min Mening.« »Saa lad mig da høre,« sagde Thorsten, »hvad du efter dit Skøn finder deri.« Hvorpaa da Baard sagde: »Disse Fugle maa være Menneskers Fylgjer¹¹; din Kone er frugtsommelig, og vil føde et smukt og fagert Pigebarn, som I begge vil holde meget af; til denne din Datter vil gæve Mænd bejle, som har hjemme paa de Kanter, Ørnene kom flyvende fra; de vil fatte stor Kærlighed til hende, og derpaa strides om hende, og begge sætte Livet til derover; og
35 saa vil en tredje Mand bejle til hende fra den Kant Falken kom flyvende, og ham vil hun blive gift med. Nu har jeg tydet din Drøm, saaledes som jeg tror det vil gaa.« Thorsten svarede: »Det er en slet og uvenlig Udlæggelse af min Drøm, og du forstaar vist ikke at tyde Drømme.« »Ja, ja da,« sagde Baard, »du skal selv komme til at se, hvorledes det gaar.« Fra den Tid kunde Thorsten

⁵ Se Side 141. [Kap. 26, note 29 i [Gisle Sursøns saga](#).]

⁶ Træt

⁷ Rygningen på et stråtag.

⁸ Syntes, virkede det til

⁹ Fjer

¹⁰ Uden betydning

¹¹ »Følgeaander«, Væsner, som troedes at følge Mennesket fra Fødselen til Graven, og som undertiden aabenbarede sig i synlige Skikkelser.

ikke ret lide Nordmanden, der rejste sin Vej om Sommeren og heller ikke har mere at gøre med denne Fortælling.

3. Helga den Fagres Fødsel

Om Sommeren vilde Thorsten ride til Tings, og sagde, før han tog hjemme fra, til sin Husfrue
5 Jofrid: »Du er nu med Barn; hvis du kommer ned med en Pige, skal hun sættes ud, men bliver det
en Dreng, skal han leve.« Thi den Gang, medens hele Island endnu var hedensk, var det ikke
usædvanligt, at fattige Folk, der havde mange at forsørge, lod deres Børn udsætte, endskønt det
altid blev regnet for en meget slet Gerning. Jofrid svarede ham derfor ogsaa: »Det er et stygt Ord
af en saadan Mand, som du, og noget som du aldrig vil kunne bære over dit Hjerte, du, der er saa
10 rig.« Men Thorsten svarede: »Du kender mit Sind, og ved, at det ikke vil gaa godt, naar min Vilje ej
bliver opfyldt.« Derpaa red han til Tings; men Jofrid fødte imedens et overmaade fagert Pigebarn.
Kvinderne vilde bringe hende det, men hun sagde, det ikke var værd, og lod Faarehyrden, der hed
Thorvard, kalde, og sagde til ham: »Du skal tage min Hest, lægge Sadel paa, og bringe dette Barn
til Hjardarholt til Thorgerd Egilsdatter¹², og bede hende opføde det hemmelig, saa at Thorsten ikke
15 faar noget at vide deraf. Med saa kærlige Øjne ser jeg paa dette Barn, at jeg ikke nænner, del skal
udsættes. Her er tre Mark Sølv¹³, som du skal have til Løn for dit Arbejde; og Thorgerd skal skaffe
dig en Skibslejlighed og forsyne dig med Levnedsmidler til at rejse bort fra Landet.« Thorvard
gjorde som hun bød, red til Hjardarholt med Barnet, og overgav det til Thorgerd, der lod det
opføde hos en af sine Landsæder i Hvamsfjorden; og Thorvard skaffede hun Skibslejlighed i
20 Skeljevig i Stengrimsfjord¹⁴, saa han om Sommeren rejste bort. Da Thorsten nu kom hjem fra
Tinget, sagde Jofrid til ham, at Barnet var udsat efter hans Bud; men om Hyrden sagde hun, at han
var løbet sin Vej, og havde stjaalet hendes Hest og taget den med sig. Thorsten svarede, at hun
havde handlet ret, og fik sig en anden Hyrde til sine Faar.
Nu hengik der seks Aar, uden at dette kom op; da red Thorsten efter Indbydelse til et Gæstebud
25 hos sin Maag¹⁵, Olaf Høskuldsen¹⁶ paa Hjardarholt, som den Gang var den mest ansete af
Høvdingene der vester paa. En af Gildesdagene sad Thorgerd i Højsædet og talte med sin Broder
Thorsten, medens Olaf var i Samtale med andre Mænd; lige over for dem paa Bænken sad tre
Smaapiger. Da sagde Thorgerd: »Hvorledes, min Broder, synes du om disse tre Møer¹⁷, der sidde
her lige over for os?« »Meget godt,« svarede han, »men den ene er dog langt fagrere end de
30 andre; hun har Olaf Paas¹⁸ Tækkelighed¹⁹, men vi Myremænds skære Hud og
Ansigtstræk.« Thorgerd sagde: »Deri har du Ret, min Broder, at hun har skær Hud og Aasyn efter
os af Myremændsslægten²⁰; men det om Olafs Tækkelighed passer ikke, thi det er ikke hans
Datter.« »Hvorledes skal jeg forstaa det,« svarede Thorsten, »da hun jo dog er din Datter?« »Sandt
at sige dig, Broder,« sagde hun, »saa er denne fagre Pige din Datter og ikke min;« hvorpaa hun
35 fortalte ham alting, hvorledes det var gaaet til, og bad ham tilgive hende og hans Husfrue, at de
saaledes havde skuffet ham. Thorsten svarede: »Jeg kan ikke vredes paa Eder over dette; og det

¹² Thorstens søster

¹³ Stort beløb

¹⁴ En Havn ved den lille Gaard Skeljevig i Stengrimsfjord i Strandesyssel.

¹⁵ Svoger

¹⁶ Gift med Thorgerd

¹⁷ Unge kvinder

¹⁸ Tilnavn til Olaf Høskuldsen: "påfugl"

¹⁹ Her: skønhed

²⁰ Egils slægt, "mosefolket" efter de sumpede områder ved Borg

5 gaar her som i de fleste Ting, at Skæbnen vil raade, og I have paa en god Maade bødet paa min Uforstand; saa godt synes jeg om denne Mø, at det synes mig en stor Lykke at eje saa fagert et Barn. Hvad hedder hun?» »Hun hedder Helga,« svarede Thorgerd. »Helga den Fagre,« sagde Thorsten og tilføjede: »Gør nu alting i Stand saaledes, at hun kan tage hjem med mig.« Thorgerd gjorde saa. Ved Afskeden blev Thorsten fulgt ud med mange gode Gaver, og tog hjem med Helga, der nu paa Borg blev opdraget med megen Omhu og Kærlighed, og var meget afholdt baade af sin Fader og Moder og alle andre.

4. Gunløg Ormstunge fæster Helga

10 Paa denne Tid boede Illuge hin Svarte oppe paa Hvidaaside²¹ paa Gaarden Gilsbakke²²; han var den største Høvding i Borgefjord ved Siden af Thorsten Egilsen, og en særdeles mægtig Mand, meget haardsindet, og en god Støtte for sine Venner. Med sin Kone Ingeborg havde han mange Børn, blandt hvilke vi her nævner Sønnerne Hermund og Gunløg, begge haabefulde Børn, og den Gang næsten voksne. Gunløg i Særdeleshed udviklede tidlig sin Legemsstyrke og Vækst; han havde lysebrunt Haar, der faldt godt, sorte Øjne, men en mindre veldannet Næse, dog tækkelige

15 Ansigtstræk; han var smal i Midje, hærdebred og velskabt; af Sind var han tidlig hæftig, haard og paastaaende; en stor Skjald, men som saadan ret bidende, og derfor kaldtes han Gunløg Ormstunge²³. Da han var femten Aar gammel, bad han sin Fader om Rejsepenge, og sagde, at han vilde rejse udenlands at se andre Folks Sæder. Men Illuge Bonde vilde ikke ret indlade sig derpaa, og mente, at han ikke vilde blive medgørlig udenlands, da han endnu ikke ret havde lært at skikke sig blandt sine egne. Kort efter, da Illuge en Morgen var staaet op, og gik tidlig ud, saa han, at hans Udebur²⁴ var lukket op; seks Varesække og Ridetøj var lagte ud. Han undredes meget derover; og i det samme kom Gunløg til, førende fire Heste, og sagde, at det var ham, der havde taget Sækkene ud. »Hvad vil du med dem?« spurgte Illuge. »Jeg vil have dem til min Rejse,« svarede Sønnen. »Du skal ingen Myndighed tiltage dig,« vedblev Faderen, »imod min Vilje, og ingensteds rejse, førend jeg vil;« hvorpaa han igen kastede Sækkene ind i Huset. Da red Gunløg sin Vej, og kom om Aftenen til Borg, hvor han bad Thorsten Bonde, at han maatte blive der, hvortil han fik Lov; og han fortalte da Thorsten, hvorledes han var kommen i Uenighed med sin Fader. Thorsten sagde, at han maatte blive der saalænge han vilde, saa han blev der et Aarstid og lærte Lovkyndighed af Thorsten, og var ogsaa vel lidt af alle andre. Jævnlig fornøjede han og Helga sig med at lege Tavl²⁵, og fattede straks

20 Godhed for hinanden, hvilket siden viste sig. De var næsten jævnaldrende. Helga var saa fager, at de kyndigste Mænd har anset hende for den dejligste Kvinde paa Island; hendes Haar var saa stort, at hun kunde hylle hele sit Legeme deri, og saa fagert som hamret Guld; der gaves ikke i Borgefjord og vide andensteds saa ønskeligt et Parti, som Helga den Fagre. En Dag, da man sad i Stuen paa Borg, sagde Gunløg til Thorsten: »Der er endnu eet Afsnit i Loven, som du ikke har lært mig, og det er, hvorledes man skal fæste sig en Kone.« Thorsten svarede, at det var en ringe Ting, og lærte ham Fremgangsmaaden. Da sagde Gunløg: »Lad os nu se, om jeg har forstaaet det ret! Jeg vil nu tage dig i Haanden, og lade som om jeg fæstede mig din Datter Helga.« Thorsten svarede, at det var ingen Nytte til; men Gunløg greb straks hans Haand, og sagde: »Føj mig nu dog deri!« »Saa gør da, som du vil,« sagde Thorsten; »men det skal alle vide, som her hos er stedte, at

25

²¹ Landstrækningen langs med den vestlige Bred af Hvidaa.

²² 50 km øst for Borg

²³ Slangetunge.

²⁴ Forrådshus

²⁵ Spille brætspil

dette skal være en aftalen Sag²⁶, og der skal ikke være nogen Underfundighed under.« Derpaa nævnede Gunløg sig Vidner, og fæstede sig Helga, og spurgte Thorsten, om det saaledes var ret og lovligt i alle Maader; hvorpaa den anden svarede, at han havde baaret sig rigtig ad; og alle de tilstedeværende havde megen Gammen deraf.

5 5. Gunløg rejser udenlands

Kristendommen blev vedtaget paa Island, og alle Indbyggerne lod deres gamle Tro fare. Imidlertid opholdt Gunløg sig i tre Aar snart paa Borg, snart hjemme hos sin Fader paa Gilsbakke. Han var nu atten Aar gammel, og hans Ustyrlighed begyndte at sætte sig. Kort efter bad han atter sin Fader om at maatte rejse udenlands, og denne havde nu intet derimod, da Sønnen tyktes ham at te sig bedre. Illuge red derfor hjemme fra hen til en Mand, der hed Audun Festargarm²⁷, der havde sit Skib staaende ved Mundingen af Guvaa, og købte sin Søn Halvpart i Skibet, hvorfor Gunløg takkede ham, da han kom hjem. En af Illuges Hjemmemænd og hans nære Frænde, som var bleven opfødt der paa Gaarden, ved Navn Thorkel Svarte, gjorde sig rede til at rejse udenlands med Gunløg, og sørgede for, at alle Varer og deslige blev bragte om Bord paa Skibet, førend Gunløg kom; thi medens de andre gjorde alting i Stand, opholdt han sig paa Borg, og havde mere Lyst til at tale med Helga, end at arbejde med Købmændene. En Dag spurgte Thorsten ham, om han vilde ride med ham op til hans Heste i Lange-Vatnsdal, hvortil Gunløg straks var villig. De red ene to til de kom op til Thorstens Sæter, hvor der stod fire af hans Stodheste²⁸, røde af Lød; men Hingsten især var meget smuk. Thorsten bød Gunløg den²⁹; men denne svarede, at han ikke trængte til Heste nu, da han vilde rejse udenlands. De red nu videre til nogle andre Stodheste, en graa Hingst med fire Hopper, den bedste der var i Borgefjord. Og denne bad Thorsten Gunløg at modtage. Men Gunløg svarede, at han ligesaa lidet vilde have disse, som de andre »Men hvorfor,« udbrød han, »tilbyder du mig ikke det, som jeg gerne vil have?« »Hvad er det?« sagde Thorsten. »Din Datter Helga den Fagre,« svarede Gunløg. »Det lader sig ikke i en Hast afgøre,« sagde Thorsten, og gav sig til at tale om andre Ting; hvorpaa de igen red hjemad langs med Langaa. Da sagde Gunløg: »Jeg ønsker dog at vide, hvorledes du vil svare mig paa min Bejlen til din Datter Helga.« »Jeg bryder mig ikke om din Snak,« sagde Thorsten. »Det er mit Alvor,« svarede Gunløg, »og ikke Snak.« »Du skulde først vide, hvad du selv vilde,« sagde Thorsten; »har du ikke besluttet at rejse udenlands, og nu lader du, som om du vil bejle til en Kvinde; I passer ikke sammen, du og Helga, siden du er saa ustadig, og derfor bliver der intet af denne Sag.« »Hvor højt stiler du med din Datter,« sagde Gunløg, »naar Illuge den Svartes Søn ikke tykkes dig god nok? Og hvem er her i Borgefjord, som staar højere end han?« Thorsten svarede: »Jeg indlader mig ikke paa Mandjævning³⁰; men var du en saadan Mand som din Fader, saa vilde du ikke blive afvist.« Gunløg sagde: »Hvem her i Borgefjord vil du da heller give din Datter end mig?« Thorsten svarede: »Her er godt Mandevalg: Thorfinn paa Rødemel har syv Sønner, alle saa dygtige og dannede Mænd, som nogen kan ønske sig, og som ikke staar tilbage for dig.« Gunløg sagde: »Ingenlunde kan Thorfinn lignedes med min Fader, da selv du staar noget tilbage for ham; hvad vil du saaledes sammenligne med, at han paa Thorsnæsting vovede sig imod

²⁶ En sag, der aldrig skal tales mere om, der skal være, som om den aldrig havde fundet sted.

²⁷ Lænkehund

²⁸ Avlsheste

²⁹ Som en Ven og Velynder af Gunløg vilde Thorsten give ham en eller anden god Foræring, førend de skiltes ad. Denne Dannished var almindelig.

³⁰ Sammenligning af Mænd, deres indre og ydre Egenskaber, deres Dygtighed, Formue, osv. Saadanne Sammenligninger plejede, især ved Gilderne, at anstilles til Moro (sjov, underholdning).

Thorgrim Gode³¹ og hans Sønner, og drev det fuldt ud igennem, som Striden var om³².« Thorsten svarede: »Jeg fordrev Ønund Sjonas Søn Steinar fra mine Enemærker, og det var ikke noget ringe Foretagende³³.« »Ja,« sagde Gunløg, »det kunde du takke din Fader Egil for, ellers var det næppe lykkedes dig; men for Resten vil kun faa Mænd komme godt fra at forskyde mig som

5 Svigersøn.« »Brug dine Trusler,« svarede Thorsten, »deroppe mod Fjældbyggerne³⁴; herude paa Myrerne kommer du ingen Vegne dermed.« Om Aftenen kom de hjem; men næste Morgen red Gunløg op til Gilsbakke, og bad sin Fader ride med sig paa Frieri til Borg. »Du er dog ogsaa et vægelsindet Menneske,« sagde Illuge; »nylig har du besluttet at rejse udenlands, og nu falder det dig ind, at du vil gaa paa Frieri; men jeg ved, at Thorsten ikke vil synes derom.« »Jeg vil gøre det

10 alligevel,« sagde Gunløg, »og du faar ingen Fred for mig, førend du hjælper til heri.« Illuge red da selvtolvt³⁵ ned til Borg, og Thorsten tog meget venskabelig imod ham. Morgenen efter gav Illuge sig i Tale med Thorsten: »Jeg og min Søn har et Ærinde til dig,« sagde han. »Lad os gaa her op paa Borgen,³⁶« svarede Thorsten, »og der tale med hinanden.« De gjorde saa, og Gunløg gik med dem. Da sagde Illuge: »Min Søn Gunløg fortæller mig, at han har bejlet hos dig til din Datter, og jeg

15 kommer nu for at høre, hvad der skal blive af den Sag; hans Slægt og vor Rigdom kender du, og jeg skal fra min Side ikke spare paa noget, hvorved han kan faa fast Ejendom, eller om jeg kan skaffe ham et Godord³⁷, hvis det kan fremme Sagen.« Thorsten svarede: »Jeg finder ikke noget at udsætte paa din Søn, uden at han forekommer mig saa ustadig; dersom han lignede dig i Sind, saa skulde jeg straks sige ja.« »Men det vil dog,« svarede Illuge, »gøre et Brud imellem os, hvis du ikke

20 finder mig og min Søn passende til dit Svogerskab.« »Nu,« sagde Thorsten, »for dit Ords og for vort Venskabs Skyld skal din Søn have Løfte paa min Datter; men hun skal ikke være hans Fæstemø; hun skal vente paa ham i tre Aar, og imedens skal Gunløg rejse udenlands, og danne sig efter andre Mænds Sæder; men kommer han da ikke her tilbage, skal jeg være løst fra al Forpligtelse.« Og efter at dette var afgjort, skiltes de. Illuge red hjem, men Gunløg ned til Skibet.

25 Og da de fik Bør, stak de i Søen, kom til Norge, og sejlede ind i Trondhjem til Byen Nidaros, hvor de lagde Skibet i Havn, og lossede deres Varer.

6. Gunløg i Norge

Over Norge herskede den Gang [år 1001] Erik Jarl Haakonsen og hans Broder Svend. Erik Jarl havde sit Sæde paa sin Fædrenegaard Lade³⁸, og var en mægtig Høvding. Skule Thorstensen, Thorsten

30 Egilsens Søn paa Borg, var den Gang hos Jarlen, og var hans Hirdmand, og stod i megen Anseelse. Gunløg og Audun Festargarm gik med fem Mand ind paa Lade. Den første var iført en graa Kjortel og hvide Sokkebrog³⁹; han havde en Byld paa Foden nede paa Vristen, hvoraf der flød Blod og Vor⁴⁰, naar han gik. De gik hen for Jarlen og hilste ham sømmelig. Han kendte Audun, og spurgte om Nyt fra Island; hvorpaa denne fortalte hvad han vidste. Jarlen spurgte derpaa Gunløg, hvem

³¹ Herredshøvding

³² Om denne Strid med de saakaldte Kjalleklinger, hvorved Illuge lagde Mod og Dristighed for Dagen, fortælles i [Eyrbyggja Saga](#), se 3. Bind S. 26 [Kap. 17].

³³ Denne Strid er fortalt i [Egils Saga](#), se 1. Bind S. 249 f. [Kap. 85].

³⁴ Hvor Gunløg nemlig havde hjemme.

³⁵ Sammen med elleve vidner

³⁶ Klippen, hvoraf Gaarden havde sit Navn.

³⁷ Høvdings myndighed (som kan købes)

³⁸ Det berømte Jarlessæde (høvdingesæde) i Trondhjem, hvor disse Jarlers Fader Haakon Jarl boede.

³⁹ Eller Leistebrog, d. e. Benklæder og Strømper, som gik ud i eet.

⁴⁰ Betændelse

han var, og han sagde ham sit Navn og sin Æt. »Skule Thorstensen!« sagde derpaa Jarlen, »hvad Slags Mand er denne paa Island?« »Herre,« svarede Skule, »tag vel imod ham! det er en Søn af en udmærket Mand paa Island, Illuge den Svarte paa Gilsbakke, og han er min Fosterbroder⁴¹.« Jarlen sagde: »Hvad er der med dit Ben, Islænding?« »Der er en Byld paa det, Herre,« sagde han. »Og du halter dog ikke?« sagde Jarlen. »Skulde jeg halte,« svarede Gunløg, »saalænge begge mine Ben er lige lange!« Da sagde en af Jarlens Hirdmænd, ved Navn Thorer: »Han slaar stort paa, denne Islænding; det var ikke af Vejen, om vi forsøgte ham noget.« Gunløg gav ham et Øjekast, og sagde:

5 I Hirten er der een,
som er fuld af Men⁴².
10 Vogt jer for ham,
den sorte! Han er gram.

Da vilde Hirdmanden gribe til sin Økse; men Jarlen sagde, han skulde være rolig; sligt skulde man ikke lægge paa Hjerte. »Hvor gammel er du, Islænding?« vedblev han. »Atten Aar,« svarede Gunløg. »Jeg skulde tro, du ikke bliver atten til,« sagde Jarlen. Gunløg sagde, men noget lavt: »Ønsk du ikke mig ondt, men tænk hellere paa dig selv!« »Hvad er det du der mumler, Islænding?« spurgte Jarlen. »Saadan som jeg tænker det burde være,« svarede Gunløg, »at førend du ønsker ondt over mig, skulde du heller bede om Lykke for dig selv.« »Hvorom da?« sagde Jarlen. »At du ikke,« svarede Gunløg, »skal faa en saadan Død, som din Fader Haakon Jarl«⁴³. Jarlen blev helt blodrød, og raabte: »Grib ham, denne kaadmundede Daare!« Da gik Skule hen til Jarlen og sagde: »For min Bøns Skyld, Herre, giv Manden Fred, og lad ham drage bort!« Jarlen sagde: »Saa lad ham skynde sig herfra, og aldrig mere komme i mit Rige, hvis han har sit Liv kært.« Da fulgte Skule ud med Gunløg, og gik ned paa Bryggen, hvor der just laa en Englandsfarer, rede til at lægge ud. Der fik Skule Gunløg og hans Frænde Thorkel Svarte om Bord; men det andet Skib overgav Gunløg tilligemed sit Gods til Auduns Omsorg. De sejlede nu ud i Englandshavet, og kom om Høsten til Bryggerne ved London, hvor de satte Skibet op.

7. Gunløg i England

Den engelske Konge Edelred⁴⁴ Edgersen opholdt sig just denne Vinter i London. Gunløg gik straks til Kongen, og hilste ham vel og værdig. »Hvad Landsmand er du?« spurgte Kongen; hvorpaa Gunløg sagde det, og vedblev: »Jeg er kommen hid til Eder, Herre, fordi jeg har digtet et Kvæde om Eder, og ønsker, I vilde høre det.« Dette syntes Kongen godt om, hvorpaa Gunløg fremsatte Kvædet med Tække og Fynd⁴⁵. Kongen takkede ham for Kvædet, og gav ham til Digterløn en Skarlagenskappe, der helt igennem var foret med udmærkede Skind og besat med Guldbremmer ned til Skødet; og han gjorde ham tillige til sin Hirdmand, saa at Gunløg om Vinteren levede vel anset hos Kongen. En Dag hændte det sig om Morgenen tidlig, at Gunløg paa en Gade mødte tre Mænd, hvis Formand, der kaldte sig Thororm, var en stor og stærk Mand med et afskrækkende Ydre. Han sagde til Gunløg: »Hør engang, Nordmand⁴⁶! du kunde laane mig nogen Penge.« Hvortil

⁴¹ Da Gunløg havde opholdt sig saa meget paa Borg, var de ligesom opfostrede sammen.

⁴² Falskhed

⁴³ Han blev slået ihjel af sin træ i en svinesti

⁴⁴ Den Raadvilde.

⁴⁵ Smukt og kraftigt.

⁴⁶ Nordbo

Gunløg svarede: »Dette er saa en egen Sag; hvorledes skulde jeg laane dig Penge, som jeg slet ikke kender noget til?« Men da den anden lovede at betale Pengene tilbage paa en vis bestemt Dag, gav Gunløg ham dem, og sagde, at han vilde vove paa det samme. Men kort efter, da Gunløg kom til Kongen og fortalte ham Laanet, sagde Kongen: »Der har du baaret dig meget uforsigtigt ad; dette er en meget ond Mand, en stor Ransmand og Viking; giv dig ikke i Lag med ham! Pengene skal jeg give dig Vederlag for.« Hertil svarede Gunløg: »Slet staar det til med dine Hirdmænd, hvis vi vælte os ind paa uskyldige Mænd, og derimod lade os træde under Fødder af slige Voldsmænd; aldrig skal det ske.« Da han derfor kort efter traf Thororm, krævede han sine Penge; men den anden svarede, at han ikke vilde betale. Da kvad Gunløg:

10 Dumt det er og daarligt,
dersom du mig mit Eje
nægte vil, thi næppe
nøjer jeg mig med Løgne.
Ej for intet kaldtes
15 ung jeg Slangetunge.
Nu jeg vil mig vise
værd det Navn, jeg bærer.

»Nu vil jeg byde dig en lovlige Afgørelse,« vedblev han; »enten skal du betale mig mine Penge, eller møde mig paa Holm⁴⁷ efter tre Dages Frist.« Herad lo Vikingen, og sagde: »Det har endnu aldrig nogen vovet før du, at æske mig til Holmgang, hvor megen Skade jeg end har tilføjet dem; jeg modtager din Udfordring.« Da Gunløg nu fortalte Kongen, hvorledes det var gaaet, sagde denne: »Dette vil ikke løbe vel af, thi denne Mand døver alle Sværd. Du maa nu følge mine Raad; det Sværd, som jeg her giver dig, skal du kæmpe med, men vis ham det, som du ellers bruger.« Gunløg takkede Kongen meget. Og da nu Holmgangen skulde gaa for sig, spurgte 25 Thororm, hvorledes det Sværd var, som han agtede at stride med. Denne viste ham det, og trak det ud; men det Sværd, som Kongen havde givet ham, havde han hængende paa Armen i en Løkke. Da Vikingen saa Sværdet, sagde han: »Det Vaaben er jeg ikke bange for;« hvorpaa han hug til Gunløg, og kløvede næsten helt hans Skjold. Gunløg hug straks igen til ham med Kongens Sværd; men Vikingen, som troede, at han brugte det, han først havde vist ham, dækkede sig ikke 30 engang, og fik saaledes et dødeligt Saar. Ved denne Begivenhed indlagde Gunløg sig megen Hæder baade i England og andensteds. Om Foraaret, da Skibsfarten begyndte, bad han Kong Edred om Orlov til at sejle bort. Kongen spurgte ham, hvor han da vilde hen; hvortil Gunløg svarede, at han vilde udføre sit Forsæt og et Løfte, han havde aflagt, at gæste tre Konger og to Jarler. Kongen gav sit Samtykke, og forærede ham en Guldring af seks Øres Vægt, men bad ham tillige om at komme 35 tilbage om Høsten, da han ikke vilde undvære ham paa Grund af hans Idræt⁴⁸.

8. Gunløg i Irland og Sverig

Gunløg sejlede nu [1002] med nogle Købmænd fra England til Dublin, hvor Kong Sigtryg Silkeskæg herskede; han var en Søn af Olaf Kvaaran og Dronning Kormlød, og var just den Gang nylig bleven Konge. Gunløg gik straks ind for Kongen, hilste ham ærbødig, og blev vel modtaget. Derpaa 40 vedblev han: »Jeg har et Kvæde at bringe Eder, Konge, og beder, at jeg maa faa Lyd til at fremsige

⁴⁷ Til tvekamp.

⁴⁸ D. v. s. hans evner som skjald

det.« Kongen sagde: »Der har endnu aldrig nogen bragt mig et Kvæde; visselig vil jeg høre det!« Hvorpaa Gunløg kvad en Drapa, hvis Omkvæd var:

Sigtryg fører Krig,
mætter Ulv med Lig.

5 Kongen takkede ham for Kvædet, kaldte sin Skatmester til sig, og spurgte ham, hvad Løn han
skulde give derfor. »Hvad har I selv tænkt, Herre?« svarede denne. »Naar jeg giver ham to
Knarrer⁴⁹,« sagde Kongen, »er det en god Betaling?« »Det er alt for meget, Herre,« svarede
Skatmesteren; »andre Høvdinge give en eller anden Kostbarhed til Skjaldeløn, gode Sværd eller
10 gode Guldringe.« Derpaa forærede Kongen ham en hel ny Klædning af Skarlagen, en med
Guldbræmmer besat Kjortel, en Kappe med ypperligt Skind og en Guldring af en Marks Vægt.
Gunløg takkede ham for Gaverne, og sejlede efter nogen Tids Ophold til Orknøerne, hvor Sigurd
Jarl Lødversen herskede. Ogsaa ham bragte han et Kvæde, der var en veldigtet Flok⁵⁰, hvorfor
Jarlen gav ham en stor sølvbeslagen Økse til Kvædesløn; men uagtet Jarlens Tilbud vilde han ikke
15 blive der, da han agtede sig til Sverig. Han gik da om Bord hos nogle Købmænd, der sejlede til
Norge, og kom om Høsten til Kongehelle⁵¹ i Viken. Herfra fik han sig Førere op til Vester-Gøtland,
og kom til Købstaden Skara. Sigurd Jarl, som havde sit Sæde der, var allerede til Aars. Ogsaa for
ham fremsagde Gunløg et Kvæde, der var en Flok, hvormed Jarlen var saa vel fornøjet, at han bad
ham blive hos sig om Vinteren, hvilket Tilbud Gunløg modtog. Om Vinteren holdtes der et stort
Julegæstebud; og Dagen før Jul kom der tolv Mænd fra Norge; det var Sendebud fra Erik Jarl, som
20 skulde bringe Sigurd Jarl Gaver. Jarlen modtog dem vel, og gav dem Julen over Sæde hos Gunløg;
der herskede megen Munterhed ved Gilderne. Gøterne talte da blandt andet om, at der var ingen
større og berømtre Jarl end deres Sigurd, hvorimod Nordmændene mente, at Erik var langt
ypperligere; herom kom de op at tvistes, og valgte Gunløg til Voldgiftsmand. Da kvad han
følgende:

25 Ret det er, at I roser,
raske Karle, Jarlen.
Han er nu graa, men Havets
høje Søer har han pløjet.
Gæveligt østerude
30 Erik dog endnu flere
— Plankerne prusted i Søgang —
prøvet har og kløvet.

Begge var vel fornøjede med Afgørelsen, men især de norske Sendebud. De drog efter Julen
tilbage igen med Foræringer til Erik Jarl, hvem de da ogsaa fortalte Gunløgs Afgørelse. Jarlen, som
35 fandt, at Gunløg ved denne Lejlighed havde vist ham Hengivenhed og Venskab, ytrede da, at

⁴⁹ Handelsskibe

⁵⁰ Et digt uden omkvæd.

⁵¹ Det nuværende Kungälv

Gunløg skulde finde frit og trygt Ophold i hans Rige; hvilket Gunløg siden fik at høre. Sigurd Jarl skaffede ham efter hans Bøn Vejvisere til Tiendeland⁵² i Svitjod⁵³.

9. Gunløg drager til Kong Olaf den Svenske i Upsala

5 Over Svitjod herskede den Gang Kong Olaf den Svenske, en Søn af Kong Erik Sejersæl og Skøgle-
Tostes Datter Dronning Sigrud hin Slorraade; det var en mægtig, anselig og stolt Konge. Gunløg
kom til Upsala om Foraaret [1003], da de Svenskes almindelige Ting holdtes der. Paa samme Tid
opholdt Islænderen Ravn Ønundsen sig hos Kongen. Hans Fader Ønund boede paa Gaarden
10 Mosfjæld, var en rig Mand og havde Godordet der sønder paa Næssene⁵⁴; han var gift med Geirny,
en Sønnedatter af Molde-Gnup, der havde nedsat sig i Grindevig. Deres Sønner Ravn, Thoraren og
Endride var alle haabefulde Mænd; dog var Ravn den ypperligste blandt dem, en stor, stærk
Mand, af smukt Udseende og en god Skjald. Saasnart han var fuldvoksen, foretog han sig Rejser
mellem Island og Norge. Nu opholdt han sig, som sagt, hos Kong Olaf Svenske. Da nu Kongen
havde modtaget Gunløg vel og spurgt ham, hvem han var, og Gunløg havde svaret, at han var
15 Islænder, vendte Kongen sig til Ravn og sagde: »Hvad Slægt er denne Mand af paa
Island?« Hvorpaa der rejste sig en stor, rask udseende Mand paa den lavere Bænk, gik hen for
Kongen og sagde: »Herre! han er af god Slægt og selv en af de raskeste Mænd.« »Saa lad ham da
gaa hen og tage Plads hos dig!« sagde Kongen. Hvorpaa Gunløg sagde: »Jeg har digtet et Kvæde,
Herre, til Eder, og ønsker at I vil høre det.« Men Kongen svarede, at der nu ikke var Lejlighed til at
20 høre paa Kvæder; det var bedst først at tage Sæde. De gjorde da saa; og Gunløg og Ravn gav sig i
Samtale med hinanden, og fortalte hinanden om deres Rejser. Ravn fortalte, hvorledes han
Sommeren før var dragen fra Island til Norge, og i Begyndelsen af Vinteren fra Norge til Sverig; og
de blev snart gode Venner. Men en Dag, da Tingtiden var ude, var de begge, Gunløg og Ravn,
stedte for Kongen. Da sagde Gunløg: »Nu vilde jeg ønske, Herre, at I vilde høre paa mit
Kvæde.« »Ja nok,« sagde Kongen. »Nu vil ogsaa jeg fremsige mit Kvæde,« sagde Ravn, »med Eders
25 Tilladelse.« »Ogsaa det,« svarede Kongen. »Men dog jeg først,« sagde Gunløg, »med Eders
Tilladelse, Herre.« »Nej,« sagde Ravn, »mig tilkommer det først at fremsige mit Kvæde, da jeg
først er kommen til Eder.« »Naar,« sagde Gunløg, »har man nogensinde hørt, at vore Fædre kom
sammen, og at min kom efter din? Aldrig! Og heller ikke nu skal det blive Tilfældet med os
30 to.« »Lad os i det mindste,« sagde Ravn, »vise saa megen Høviskhed, at vi ikke giver os til at
trættes derom, men lader Kongen raade derfor.« Kongen sagde: »Gunløg skal da kvæde først, thi
han vil blive vred, hvis han ikke faar sin Vilje.« Herpaa kvad Gunløg sin Drapa; og da han havde
endt, sagde Kong Olaf: »Nu, Ravn, hvorledes er dette Kvæde digtet?« »Godt, Herre,« svarede
denne, »det er et Kvæde med store Ord, ikke kønt og noget stift i Form, som Gunløg selv er af
35 Sind.« »Nu skal du fremsige dit Kvæde, Ravn,« sagde Kongen. Han gjorde det. Og da det var ude,
sagde Kongen: »Nu, Gunløg, hvorledes er Kvædet digtet?« »Godt, Herre,« svarede han, »det er et
fagert Kvæde, som Ravn er selv, men ret hverdags; og hvorfor,« vedblev han, »digtede du kun en
Flok⁵⁵ om Kongen? Tyktes dig ikke, han var en Drapa værd?« Ravn svarede: »Lad os nu ikke tale
mere derom; der kommer vel den Tid, da vi kan begynde herpaa igen,« og hermed endte deres
40 Samtale. Kort efter blev Ravn Kong Olafs Hirdmand, og bad om Orlov til at rejse bort. Kongen tillod
ham det. Og da han var rede til at tage af Sted, sagde han til Gunløg: »Det skal nu være ude med

⁵² Området omkring Uppsala

⁵³ Sverige

⁵⁴ De sydvestligste næs paa Island.

⁵⁵ Et mindre hædrende digt end drapaen, da en flok ikke har noget omkvæd

vort Venskab, siden du saaledes vilde nedsætte mig her for Høvdinger; og engang vil den Tid komme, da jeg skal tilføje dig ligesaa stor Vanære, som du vilde tilføje mig her.« »Dine Trusler skræmmer mig ikke,« svarede Gunløg, »aldrig skal vi mødes saa, at jeg i Anseelse staar tilbage for dig.« Kong Olaf gav Ravn gode Gaver ved Skilsmissen, hvorpaa han drog bort. Han rejste om Vaaren til Trondhjem, gjorde sit Skib klart, og sejlede om Sommeren til Island, hvor han landede i Lerevaag neden for Heden. Hans Frænder og Venner modtog ham med Glæde; og næste Vinter blev han hjemme hos sin Fader.

Den Gang var Skaft Thorodsen Lovsigemand⁵⁶ over Island. Hans Moder Ranveig var en Sønneatter af Molde-Gnup, saa at Skaft og Ønunds Sønner var Søstersønner; og alle disse Frænder levede i god Forstaaelse med hinanden. Om Sommeren mødtes Ravn og Skaft paa Altinget; hvorpaa Ravn sagde til den anden, at han vilde have hans Hjælp til Frieri hos Thorsten Egilsen, til hvis Datter Helga han vilde bejle. Skaft indvendte vel, at hun jo allerede var lovet bort til Gunløg Ormstunge; men Ravn sagde, at den Tid, som var aftalt imellem dem, nok var udløben nu, og at Gunløgs Overmod var blevet endog større end før, saa han næppe vilde agte paa sit Løfte. Skaft lod da sin Frænde raade; og de gik med et stort Følge til Thorsten Egilsens Bod. Han modtog dem vel, og Skaft sagde: »Min Frænde Ravn vil bejle til din Datter Helga; hans Æt er dig vel kendt, saavel som hans Formue, hans egen Dannished⁵⁷, og den Støtte han tør vente af sine mange Frænder og Venner.« Thorsten svarede: »Gunløg har allerede faaet Løfte paa hende, og jeg vil holde alt det, som den Gang blev aftalt.« Skaft vedblev: »Er nu ikke de tre Vintre forløbne, som da blev aftalte imellem Eder?« »Jo,« sagde Thorsten, »men Sommeren er endnu ikke forbi, og Gunløg kan endnu komme tilbage i Sommer.« »Men hvad Haab,« sagde Skaft, »kan vi gøre os, hvis han ikke er kommen ved Sommerens Ende?« Thorsten svarede: »Vi mødes her nok igen næste Sommer, og da kan vi se, hvorledes Sagerne staar; men nu nytter det ikke at tale mere herom.« Saa skiltes de, og man red hjem fra Tinget. Det blev ikke ukendt, at Ravn bejlede til Helga, som Gunløg havde Løfte paa. Gunløg kom ikke tilbage denne Sommer. Og næste Sommer drev Skaft og Ravn paa Altinget med al Iver paa Frieriet og sagde, at Thorsten nu var løst fra alle sine Forpligtelser mod Gunløg. Thorsten svarede, at han kun havde faa Døtre at sørge for og vilde nødig, at de skulde blive nogen Mand til Skam eller Skade; han vilde derfor først tale med Illuge Svarte. Det gjorde han da ogsaa, og sagde til ham: »Synes du ikke, at jeg nu er løst fra alle mine Forpligtelser mod din Søn Gunløg?« »Visselig er du det,« svarede Illuge, »hvis du vil; og jeg ser ikke, hvad jeg kan gøre derved, da jeg ikke ret kender Gunløgs Omstændigheder.« Thorsten gik da tilbage til Skaft, og de købslog⁵⁸ saaledes med hinanden, at Brylluppet skulde staa ved Vinterens Begyndelse hos Thorsten paa Borg, hvis Gunløg ikke kom ud⁵⁹; Thorsten skulde være løst fra al Forpligtelse imod Ravn, hvis Gunløg kom og krævede sin Brud. Derefter red man hjem fra Tinget; den ene Uge forløb efter den anden, men Gunløg kom ikke, og Helga saa med Sorg sit Giftermaal i Møde.

10. Gunløgs Rejser og Hjemkomst

Om Gunløg er nu at fortælle, at han rejste fra Sverig til England den samme Sommer, som Ravn drog til Island, og fik ved Skilsmissen gode Gaver af Kong Olaf. Kong Edelred modtog ham vel, og

⁵⁶ Retsformanden på altinget, Islands højeste embede

⁵⁷ bravhed, mod

⁵⁸ Underhandlede om Vilkaarene ved Giftermaalet; dette var nemlig et Køb, en Handel imellem Brudens Fader og hans Svigersøn eller dennes Slægtninge.

⁵⁹ Altså kom til Island

han var der om Vinteren i megen Anseelse. Den Gang⁶⁰ herskede Knud Svendsen, kaldet den Mægtige⁶¹, over Danmark; han havde nylig overtaget Riget som sin Fædrearv, og truede stadig med at gøre et Tog til England, hvor hans Fader Svend, førend han døde der vester paa, havde vundet et stort Rige. Paa samme Tid var der ogsaa i England en stor Hær af danske Mænd, under

5 Anførsel af Høvdingen Heming, en Søn af Strutharald og Broder til Sigvald Jarl; han styrede da det Rige, som Kong Svend havde vundet, for hans Søn Kong Knud. Om Sommeren bad Gunløg om Orlov til at drage bort; men Kongen svarede, at det sømmede ham lidet, nu da England truedes med Ufred, at forlade Kongen, hvis Hirdmand han var. Gunløg lovede da at blive, men udbad sig Orlov til næste Sommer, hvis de Danske ikke kom. Denne Sommer led, og Vinteren efter, og de

10 Danske kom ikke. Efter Midsommer [år 1005] fik Gunløg da Orlov af Kongen, sejlede til Norge, og kom til Erik Jarl paa Lade, som modtog ham vel, og bød ham være hos sig. Gunløg takkede Jarlen for Tilbudet, men svarede, al han havde et vigtigt Ærinde paa Island, da han skulde besøge sin Fæstemø. Hertil svarede Jarlen, at alle de Skibe, der skulde til Island, nu var borte; men en Hirdmand gjorde opmærksom paa, at Halfred Vandraadeskjald laa ude under Agdenæs⁶² endnu i

15 Gaar. Dette fandt Jarlen rimeligt, da han først for fem Dage siden var sejlet bort, og han lod da Gunløg bringe ud til Halfreds Skib. Halfred tog med Glæde imod ham. Det var langt ud paa Sommeren; de fik straks Bør fra Landet, og morede sig tit med hinanden. Halfred sagde til Gunløg, om han havde hørt, at Ravn Ønundsen havde bejlet til Helga den Væne. Gunløg svarede, at han havde hørt noget derom, men intet nøjagtigt. Halfred fortalte ham da hvad han vidste, og

20 hvorledes mange mente, at Ravn var en ligesaa dygtig Mand som Gunløg. Denne svarede med en Vise:

Østenstormene stride

(stilt er nu Vejret) må vildt med

25 Skærgaards-Skien⁶³ en Stund blandt

skumhøje Braadsøer tumle;

gaa maa selv, før han graaner,

Guldets Øder⁶⁴ i Døden:

det kun mig nager, om nogen

nævner ej jævnraske med Ravn mig.

30 Halfred vedblev da: »Jeg vil ønske, Kammerat, at det maa gaa dig bedre med Ravn, end det gik mig. Jeg kom for nogle Aar siden med mit Skib til Lerevaag og skyldte en halv Mark Sølv til Ravns Huskarl, men forholdt ham den; da red Ravn til os med fyrretyve Mand, og hug Landtovene over, saa at Skibet drev op paa Stranden og havde nær sat til; jeg maatte da overgive Ravn Selvdømme⁶⁵ og betale en hel Mark, og det er alt, hvad jeg kan fortælle om mine Handeler med ham.« Deres

35 Tale faldt derefter paa Helga, og Halfred roste meget hendes Skønhed. Gunløg kvad da denne Vise:

⁶⁰ Igen, dette beror paa en almindelig islandsk fejlregning, idet man antog, at Svend Tveskæg, der i virkeligheden døde 1014, var død flere år tidligere.

⁶¹ Knud den Store. Han blev konge efter Svend Tveskæg. Denne tidsbestemmelse er som sagt ikke helt i overensstemmelse med hvad der ellers fortælles.

⁶² Ved Mundingen af Trondhjems Fjord, paa Sydsiden.

⁶³ Omskrivning for skibet

⁶⁴ Den der strør om sig med guld, han har vundet, altså Gunløg

⁶⁵ Myndighed til at være dommer i sin egen sag.

Vældig han Odins-Vejrets
vingede Lyn⁶⁶ kan svinge;
tungt dog ham vorder at tækkes,
tror jeg, linhylllet Fylla⁶⁷.

5 Ikke har Lyngfisk-Lejets
lødskære Bærerske⁶⁸ glemt, at
Tavl vi to tit i Ungdoms-
Tiden blidelig leged.⁶⁹

10 De landede fjorten Dage før Vinteren i Hraunhavn ved Melrakkaslette⁷⁰ og lossede der. Der paa
Sletten var en Bondesøn ved Navn Thord, der idelig gav sig i Brydeleg med Købmændene, og ingen
kunde staa sig imod ham. Man magede det da saa, at Gunløg skulde brydes med ham. Om Natten
før paakaldte Thord Thor til Sejr, og om Morgenens, da de brødes, slog Gunløg begge Fødderne fra
Thord, saa han gjorde et svært Fald, men den Fod, som Gunløg stod paa, gik af Led, saa at han
15 faldt tilligemed Thord. Da sagde denne: »Maaske en anden Sag ikke gaar dig bedre.« »Hvilken
da?« sagde Gunløg. »Den Sag med Ravn Ønundsen,« svarede Thord, »hvis han nu til Vinter faar
Helga hin Væne; jeg var tilstede i Sommer paa Altinget, da dette blev aftalt.« Gunløg svarede ikke
noget. Hans Fod blev da forbunden og trukken i Led, og svulmede meget op. Gunløg og Halfred
forlod Sletten en Uge før Vinteren og kom til Gilsbakke den samme Lørdags Aften, da de paa Borg
20 sad ved Gildet. Efter at Illuge med Glæde havde modtaget sin Søn, vilde denne straks ride ned til
Borg, men hverken Illuge eller nogen af de andre fandt det raadeligt. Gunløg blev fast ved sit
Forsæt, men hans Fod var i en saadan Tilstand, at han, hvor lidet han end vilde vedgaa det, var
aldeles uskikket til at rejse, hvorfor der heller ikke blev noget af. Halfred red om Morgenens hjem
til Hredavatn i Norderaadal⁷¹. hvor hans Broder Galte Ottarsen styrede deres fælles Ejendomme.

11. Gunløg møder Helga og holder Tvekamp med Ravn paa Øksaraaholmen⁷²

25 Om Ravn fortælles, at han sad og holdt Bryllupsgilde paa Borg; men de fleste siger, at Bruden var
meget nedslaaet; saa det gik her, som det hedder i Ordsproget, at Ungdoms Kærlighed glemmes
ikke. Saa gik det ogsaa hende. Ravn tog derpaa hjem til Mosfjeld med sin Kone Helga; men de
havde kun været der en kort Stund, førend Helga vaagnede en Morgen tidlig, medens Ravn endnu
sov, og han var meget urolig i Søvn; og da han vaagnede, fortalte han Helga sin Drøm og kvad
30 følgende Vise:

Saarmat i din Arm jeg,
Ormbo-Smykte⁷³! mig tykte:
rød, min Brud! paa dit Bolster

⁶⁶ Omskrivning for sværdet

⁶⁷ Omskrivning for den smukke kvinde, altså Helga

⁶⁸ Også omskrivning for Helga, den smukke guldbærende kvinde

⁶⁹ Mere betydningsnær gengivelse af strofen: Det vil ikke lykkes den gæve sværdsvinger (altså Ravn) at vinde den
linklædte kvinde, for da vi var unge, favnede vi ofte hinanden.

⁷⁰ Nord paa i Thingø Syssel, altsaa saa langt borte fra Thorstens Gaard som vel muligt.

⁷¹ I Myresyssel.

⁷² Øksaraa løber gennem Tingvallasletten, hvor altinget blev holdt.

⁷³ Guldsmykkede

Blodfossen stod fra mit Hjerte.
Mægted ej mer (om Lig sligt
minder, Blomster-Veninde!)
Skumdrik-Skænkens⁷⁴ slank at
5 Skjaldens⁷⁵ Saarkilder stille.

Helga sagde: »Det skulde jeg aldrig sørge over; ilde har I sveget mig, og Gunløg maa være kommen hjem.« Hun græd da meget; og kort efter spurgtes Gunløgs Hjemkomst. Helga gjorde sig nu saa stridig imod Ravn, at han ikke kunde holde hende der hjemme, men maatte drage med hende tilbage til Borg, og alligevel havde han kun liden Glæde af deres Samliv. Om Vinteren efter skulde
10 der staa et Bryllup paa Gaarden Skaanø⁷⁶, da Sverting, en Sønnesøn af Molde-Gnup, skulde ægte Hungerd, en Datter af Tunge-Ods Søn Thorod og hans Kone Jofrid. Hungerds Frænde Thorkel paa Skaanø indbød ogsaa Illuge Svarte og hans Sønner; men da Illuge gjorde sig rede til Rejsen, sad Gunløg inde i Stuen og gjorde intet for at komme af Sted. Illuge gik hen til ham og spurgte, hvorfor han ikke lavede sig til; men Gunløg svarede, at han ikke vilde tage med. »Jo vist skal du det, min
15 Søn,« sagde Illuge; »tag dig ikke sligt saaledes til Hjerte, at du sørger over en enkelt Kvinde; lad, som du ikke ved, hvad der er sket; der vil aldrig skorte dig paa Kvinder at vælge imellem.« Gunløg fulgte da sin Faders Vilje, og Gæsterne samlede sig til Gildet. Illuge og hans Sønner blev der givet Plads i det ene Højsæde; Thorsten Egilsen, hans Maag Ravn og Brudgommens Følge i det andet Højsæde, lige over for Illuge. Kvinderne tog Sæde paa Tværbænken, og Helga den Fagre sad hos
20 Bruden. Tit og ofte vekslede Helga og Gunløg Øjekast, saa det gik, som det hedder i Ordsproget, at Øjet er trygt Vidne, om Kvinde elsker Mand. Gunløg var da vel klædt, og bar hin gode Dragt, som Kong Sigtryg havde givet ham, saa han baade i denne Henseende og ved sin Styrke, Vækst og Skønhed udmærkede sig fremfor andre Mænd. Der var kun liden Glæde under Gildet. Den Dag, da man lavede sig til at tage bort, brød Kvinderne op for at tage hjem; og ved denne Lejlighed gik
25 Gunløg til Helga, og de taledede længe sammen. Da kvad Gunløg denne Vise:

Ravn dig tog, og triste
Timerne blev at leve
tit for Slangetunge —
taget var Helga den fagre.
30 Kunde den karrige blonde
Kræmmer⁷⁷ min Tunge glemme?
Bort sit Barn det unge
bød din Far som en Vare.

Da forærede Gunløg hende den Kappe, som han havde faaet af Kong Edelred, og som var en stor
35 Kostbarhed; hun takkede ham meget derfor. Derpaa gik Gunløg ud, og der var mange Heste komne i TUNET⁷⁸. Han sprang op paa en af dem, red i fuld Fart over TUNET hen til det Sted, hvor Ravn stod, saa han maatte springe til Siden. »Hvorfor springer du nu af Vejen, Ravn?« sagde

⁷⁴ Omskrivning for kvinden, altså Helga

⁷⁵ Ravns

⁷⁶ I nordre Reykedal sydøst for Hvidaa.

⁷⁷ Nedsættende om Helgas far

⁷⁸ Området omkring gården.

han, »denne Gang har du intet at frygte for mig, men du ved, hvad du har fortjent.« Ravn svarede med et Vers, hvori han ytrede, at de ikke behøvede at strides; der var mange andre Kvinder at vælge imellem. Gunløg svarede: »Man siger saa; det kan gerne være, at der er mange, men jeg synes det ikke.« Nu løb Illuge og Thorsten til, for at hindre Strid imellem dem. Derefter red begge Parter hjem, og der forefaldt intet mærkeligt⁷⁹ den Vinter. Men efter at Helga var kommen sammen med Gunløg, kunde Ravn ikke mere nyde Samlivet med hende.

Næste Sommer [år 1006] red man til Tings, mange i Følge som sædvanlig: Illuge Svarte med sine Sønner, Gunløg og Hermund, Thorsten Egilsen og hans Søn Kolsvend, Ønund fra Mosfjæld med alle sine Sønner, samt nysnævnte Sverting. Skafte var da endnu Lovsigemand. En Dag paa Tinget, da dette var meget talrigt og alle Rettergangssagerne var til Ende, krævede Gunløg sig Lyd og sagde: »Er Ravn Ønundsens her tilstede?« Han svarede ja. »Du ved,« vedblev derpaa Gunløg, »at du har taget min Brud, paa hvem jeg havde Løfte, og har yppet Fjendskab imod mig; derfor æsker jeg dig til Holmgang her paa Tinget efter tre Dages Frist, her paa Øksaraaholm⁸⁰.« Ravn svarede: »Det er et godt Bud, som man kunde vente af dig, og jeg er rede, saasnart du vil.« Nu var vel deres Frænder paa begge Sider meget misfornøjede dermed; men det var den Gang Lov, at enhver, der paa en eller anden Maade troede sig fornærmet, kunde æske sin Modstander til Holmgang. Efter tre Nætters Forløb gjorde de sig derfor rede til Holmgangen. Illuge Svarte ledsagede med et stort Følge sin Søn til Holmen, men Lovsigemanden Skafte fulgte Ravn, saavel som hans Fader og andre hans Frænder.

Hermund holdt Skjoldet for sin Broder Gunløg, men Sverting for Ravn. Den, der blev saaret, skulde løse sig af Holmen med tre Mark Sølv. Ravn, som den der var udæsket, havde det første Hug. Han hug da i den øverste Kant af Gunløgs Skjold; men da han havde hugget stærkt til, sprang hans Sværd itu under Hjaltet⁸¹, og Spidsen deraf, som sprang tilbage fra Skjoldet, traf Gunløg paa Kinden og gav ham et, skønt overmaade let, Saar. Begges Frænder og mange andre Mænd løb da imellem dem. Gunløg sagde: »Nu paastaar jeg, at Ravn er overvunden, da han er vaabenløs;« men Ravn sagde: »og jeg siger, at det er dig, som er overvunden, da du er saaret.« Gunløg var da særdeles hæftig og meget vred og sagde, at Striden endnu ikke var afgjort. Men hans Fader Illuge sagde, at de for denne Gang ikke skulde fortsætte den. Da svarede Gunløg: »Jeg vil da ønske, min Fader, at Ravn og jeg maa mødes en anden Gang saaledes, at du er for langt borte til at skille os ad.« Saaledes skiltes de da for denne Sinde, og man gik tilbage til sine Boder. Næste Dag blev det i Lovretten vedtaget som Lov, at alle Holmgange skulde afskaffes paa Island, og denne Afgørelse blev tagen efter de bedste Mænds Raad, som da var tilstede, og det var de kyndigste, som den Gang var i Landet. Denne Holmgang mellem Gunløg og Ravn var saaledes den sidste, der er holdt paa Island.

En Dag da Brødrene Hermund og Gunløg gik hen til Øksaraa for at to⁸² sig, gik der en Flok Kvinder paa den anden Side af Aaen, og blandt dem Helga den Fagre. Hermund sagde da til Gunløg: »Ser du Kvinderne og din Veninde Helga der paa den anden Side af Aaen?« »Visselig ser jeg hende,« svarede Gunløg.

Derpaa gik de over Aaen, og Helga og Gunløg taledes ved en Stund; og da de igen gik tilbage, stod Helga og stirrede længe efter Gunløg. Han saa da tilbage over Aaen og kvad følgende Vise:

⁷⁹ Bemærkelsesværdigt

⁸⁰ Hvor Tvekampe paa Altinget plejede at holdes.

⁸¹ Sværdgrebet

⁸² Vaske

Linnsmykt Val-Mø lod den
lyse Braa-Maane paa mig
højt under Brynsø-Himlen
høge-tindrende skinne;

5 men hin Glans fra den gilde
Guld-Ternes Øjenkaags-Stjerner
voldte mig selv mine Sorger
siden og Ring-Disens Kvide.⁸³

10 Derefter red man hjem fra Tinget, og Gunløg var hjemme paa Gilsbakke. En Morgen, da han
vaagnede, var alle de andre i Huset staaet op, men han alene laa endnu og hvilede sig i en
Vraaseng⁸⁴ inderst inde. Da kom tolv fuldvæbnede Mænd ind i Stuen; det var Ravn Ønundsen.
Gunløg sprang straks op og fik fat i sine Vaaben; men Ravn sagde til ham: »Du har aldeles ingen
15 Fare at frygte; dette er mit Ærinde hid: i Sommer paa Altinget æskede du mig til Holmgang, og
fandt da selv, at Striden ikke blev afgjort. Nu vil jeg byde dig, at vi begge rejser udenlands i
Sommer og holder Holmgang i Norge; der vil vore Frænder ikke hindre os.« Gunløg svarede: »Det
er et mandigt Forslag og et Kaar, som jeg gerne vil modtage; kom hid og tag til Takke hos os med
20 hvad du ønsker.« Ravn takkede for det gode Tilbud, men afslog det dog for denne Gang og red
bort; og saaledes skiltes de. Deres Frænder paa begge Sider var meget misfornøjede over dette;
men de kunde ikke gøre noget derved, da de begge selv var saa opsatte derpaa; og desuden
maatte Skæbnens Vilje heri, som i alt andet, gaa i Opfyldelse.

12. Ravns og Gunløgs Tvekamp i Norge

Om Ravn er nu at fortælle, at han gjorde sit Skib rede i Lerevaag. To Mænd ved Navn Grim og Olaf,
hans Fader Ønunds Søstersønner og begge brave Mænd, ledsagede ham. Alle hans Frænder tyktes
at lide et stort Tab ved hans Bortrejse, men han gav som Grund til, at han havde æsket Gunløg til
25 Holmgang, at han ingen Glæde havde af sit Ægteskab med Helga, og sagde, at en af dem
nødvendig maatte falde for den anden. Saasart han fik Bør, stak han i Søen, og kom med sit Skib
til Trondhjem, hvor han biede Vinteren over uden at høre noget til Gunløg. Han ventede der
ligeledes om Sommeren, ja opholdt sig endnu næste Vinter i Trondhjem paa det Sled, som hedder
Livanger⁸⁵.

30 Gunløg Ormstunge tilligemed Halfred Vandraadeskjald gik til Søs fra Sletten⁸⁶, men de blev meget
silde færdige, og kom kort før Vinteren til Orknøerne. Sigurd Jarl Lødversen herskede den Gang
over Øerne, og hos ham tilbragte Gunløg Vinteren; og da Jarlen om Foraaret vilde paa et Hærtog,
drog Gunløg med ham. De hærgede om Sommeren vide omkring paa Syderøerne og i
35 Skotlandsfjorde og holdt mange Kampe, i hvilke Gunløg stadig viste sig som en tapper, rask og
uforfærdet Mand. Sigurd Jarl vendte tidlig paa Sommeren tilbage; men Gunløg gik om Bord hos
nogle Købmænd, der sejlede til Norge, kom til Trondhjem og tilbragte Begyndelsen af Vinteren hos
Erik Jarl paa Lade. Jarlen, der allerede vel kendte hele Forholdet mellem Ravn og Gunløg, sagde til
denne, at han forbød, at de holdt Kamp med hinanden der i hans Rige. Gunløg svarede, at han jo

⁸³ Meningen med denne strofe er: Den linklædte kvindes øje, tindrende som høgens, skinnede på mig under den høje
pande, men glansen fra den smukke guldternes øjne voldte senere mig selv om den ringsmykkede kvinde sorg.

⁸⁴ Alkove

⁸⁵ Nu Levanger, en Købstad ved Trondhjems Fjord.

⁸⁶ Melrakkaslette, den nordøstligste del af Island

havde at befale, og forblev der om Vinteren, men gav sig ikke synderlig af med nogen. Nu hændte det sig en Dag, at han gik ud med sin Frænde Thorkel Svarte. De gik et Stykke Vej bort fra Gaarden og fandt paa en Mark en Kreds af Mænd, inden for hvilken der stod to andre med Vaaben og fægtede paa Skrømt med hinanden. Den ene af dem skulde forestille Ravn, den anden Gunløg; og de omkringstaaende sagde, at Islænderne gav kun smaa Hug og var sene til at mindes deres Løfter. Gunløg forstod nok, at alt dette var gjort ham til Spot og gik tavs bort; men kort efter sagde han til Jarlen, at han ikke længer kunde udholde hans Hirdmænds Haan og Spot for den Sag med Ravn, og bad Jarlen skaffe sig Vejvisere ind til Livanger. Og da Jarlen allerede havde faaet Efterretning om, at Ravn havde forladt Livanger og var taget længer øster paa til Sverige, gav han Gunløg Orlov til at rejse, samt to Vejvisere med. Gunløg drog da selvsyvende fra Lade ind til Livanger, hvor han kom om Aftenen, just som Ravn selv femte havde forladt det samme Sted om Morgen. Gunløg drog da til Værdalen og kom altid⁸⁷ om Aftenen til det Sted, hvor Ravn havde tilbragt Natten. Han fortsatte saa sin Rejse til den øverste Gaard i Dalen, ved Navn Sula, hvilken Ravn havde forladt om Morgen. Han standsede ikke her, men rejste videre straks om Natten, saa at de om Morgen ved Solens Opgang endelig fik Øje paa hinanden. Ravn var da kommen til et Sted, hvor der var to Søer, og mellem Søerne jævne Marker, der kaldtes Gleipnissletten, men ud i den ene Sø gik et lidet Næs, der hedder Dingenæs⁸⁸. Der paa Næsset blev Ravn staaende med sine Ledsagere, blandt hvilke ogsaa var hans Frænder Grim og Olaf. Da de mødtes, sagde Gunløg, at det var vel, de endelig traf hinanden; Ravn var ogsaa vel fornøjet dermed og sagde, at han nu maatte vælge selv, hvad han vilde, om de skulde stride alle eller kun de to. Gunløg svarede, at han var vel fornøjet med hvilket det skulde være; men Ravns Frænder, Grim og Olaf, sagde, at de ikke vilde slaa som rolige Tilskuere, medens de andre stred, og det vilde heller ikke Gunløgs Frænde, Thorkel Svarte. Derpaa sagde Gunløg til de Vejvisere, som Jarlen havde givet ham med, at de skulde blive siddende og se til, uden at yde nogen af dem Hjælp, men være Vidner til deres Møde; hvilket de ogsaa gjorde.

Derpaa gik de mod hinanden og stred drabelig. Grim og Olaf gik begge imod Gunløg ene og fægtede tappert, men Udfaldet blev dog, at han dræbte dem begge uden selv at blive saaret. Dette sander ogsaa Thord Kolbensen i det Kvæde, han digtede om Gunløg Ormstunge. Imedens søgte Ravn og Thorkel Svarte imod hinanden; Thorkel blev fældet af Ravn og lod sit Liv, og ligesaa gik det tilsidst alle deres Følgesvende, saa at de to var ene tilbage. De gik nu løs paa hinanden med svære Hug og drabelige Angreb, og blev stadig hidsigere. Gunløg førte da det Sværd, som Kong Edelred havde skænket ham, hvilket var et ypperligt Vaaben; med dette gav han omsider Ravn et svært Hug og hug hans ene Ben af. Ikke desmindre faldt Ravn ikke, men sprang hen til en Træstub og støttede Stumpen derpaa. Da sagde Gunløg: »Nu er du ikke kampdygtig mere, og jeg vil ikke længer stride med dig lemlæstede Mand.« »Det er sandt,« svarede Ravn, »det er gaaet svært tilbage for mig; men endnu vilde jeg vel kunne due noget, naar jeg kunde faa noget at drikke!« »Svig mig da ikke,« sagde Gunløg, »saa vil jeg bringe dig Vand i min Hjælm.« Det lovede Ravn; hvorpaa Gunløg gik hen til en Bæk⁸⁹, fyldte Hjælmen og bragte den til Ravn. Men idet denne rakte sin venstre Haand ud imod den, hug han i det samme, med Sværdet i den højre, Gunløg saaledes i Hovedet, at han fik et meget svært Saar. »Ild sveg du mig nu,« sagde Gunløg, »og umandig var dette gjort af dig, da jeg satte Lid til dit Ord.« »Jeg tilstaar det,« svarede Ravn, »men

⁸⁷ Sagaens Forfatter har antaget Afstanden for større, end den i Virkeligheden er.

⁸⁸ Disse Steder ligge højt oppe imellem Fjældene paa Grænsen af Norge og Sverig. Sula er den nuværende Sulstue. Selve Kampstedet lader sig paavise noget vest for Grænsen mellem Norge og Sverige.

⁸⁹ Her er ingen Bæk; Vandet maa være hentet fra selve Søen.

jeg kan umulig unde dig Helga den Fagres Favnetag.« De stred da endnu noget med megen Voldsomhed, men endelig gav Gunløg Ravn Banesaar, saa han lod der sit Liv. Da gik Vejviserne, der havde været Tilskuere, frem, og forbandt Saaret i Gunløgs Hoved. Han sad da imedens og kvad denne Vise:

- 5 Modig gik os i Møde
Mødets Røn⁹⁰ i Spyddøn⁹¹;
stridsvant Ravn fremstævned
støt i Sværd-Slags-Haglen.
Tit i Morges og tæt Malm-
10 Tungen⁹² om Gunløg runged;
Blod for dens Braad randt, Hærmand
bold! paa Dingenæsvolde.

- Derpaa begrov de de døde, bragte Gunløg op paa sin Hest, og kom med ham ned til Livanger, hvor han laa endnu i tre Dage og fik fuld kirkelig Betjening, derpaa døde han og blev begravet der ved
15 Kirken. Alle tog sig baade Gunløgs og Ravns Død meget nær, især paa Grund af de Omstændigheder, der havde været Aarsag dertil.

13. Helgas Død

- Om Sommeren førend Tidenden herom spurgtes ud til Island, havde Illuge Svarte en Drøm hjemme paa Gilsbakke. Det tyktes ham, at Gunløg aabenbarede sig for ham i Søvn; han var helt
20 blodig og fortalte ham i en Vise om sin Kamp med Ravn paa Dingenæs. Illuge kunde endnu huske Visen, da han vaagnede, og kvad den siden for andre. Og sønder paa Mosfjæld traf det sig saa, at ligeledes Ønund den samme Nat drømte, at Ravn aabenbarede sig for ham, og var helt blodig, og kvad ligeledes en Vise, hvori han fortalte, at Gunløg havde dræbt ham med Sværd i Norge.
Næste Sommer paa Altinget sagde Illuge Svarte til Ønund paa Lovbjerget: »Hvilke Bøder vil du give
25 mig for min Søn, som din Søn Ravn sveg imod al Tro og Love?« »Det er langt fra,« svarede den anden, »at jeg tror mig forpligtet til at give nogen Bod for ham, eftersom jeg selv har lidt saa bitterlig ved deres Møde, men jeg forlanger heller ikke nogen Bod af dig for min Søn.« Illuge svarede: »Inden kort Tid vil da en Frænde af dig eller en af dine Slægtninge komme til at undgælde det.« Og om Sommeren efter Tinget var han altid meget nedslaaet; men om Høsten red han med
30 tredive Mand fra Gilsbakke og kom om Morgenens tidlig til Mosfjæld. Ønund og hans Sønner undkom ind i Kirken; men to af hans Frænder blev grebne af Illuge, der lod den ene dræbe, den anden fodhugge; hvorpaa han igen drog hjem, uden at Ønund kunde faa nogen Oprensning herfor. Men Illuges Søn Hermund, der ikke kunde glemme sin Broder Gunløgs Død, var dog ikke fornøjet hermed, og syntes ikke endnu, at han var tilstrækkelig hævnnet. Da han vidste, at Ønunds
35 Brodersøn Ravn, der var en dygtig Sømand, havde sit Skib staaende oppe i Hrutafjord⁹³, red han om Foraaret alene nord over Holtevardehede⁹⁴, saa til Hrutafjord og ud til Havnen Bordøre⁹⁵, hvor

⁹⁰ Omskrivning for Ravn

⁹¹ Kamp

⁹² Sværdet

⁹³ Paa den nordlige Side af Landet (sml. foran Side 30). [I [Fortælling om Vatsndølerne](#), Kap. 14].

⁹⁴ Som ligger imellem Borgefjord og Hrutafjord.

⁹⁵ Se ogsaa [Fortællingen om Vatsndølerne](#), Side 30-31. [Kap. 14].

Købmændenes Skibe laa. Mange af Købmændene var da næsten rede til at sejle, men Føreren Ravn var paa Land med adskillige andre Mænd. Hermund red hen til ham, gennemborede ham med sit Spyd og red straks igen bort, men Ravns Stalbrødre undlod af Forfærdelse over hans Daad at tænke paa Modværge eller at sætte efter ham. Heller ikke for dette Drab blev der givet Bøder,
5 og hermed ender Stridighederne mellem Illuge Svarte og Ønund paa Mosfjæld.
Thorsten Egilsen giftede siden sin Datter Helga med en Mand, der hed Thorkel Halkelsen, som boede ude i Hraundalen⁹⁶, og hun flyttede hen til ham og forestod hans Hus; men skønt det var en rask Mand, der tillige var en god Skjald — de havde ogsaa adskillige Børn med hinanden — kunde hun dog ikke ret komme til at holde af ham; thi hun kunde aldrig slaa Gunløg af sine Tanker, skønt
10 han var død. Hendes største Glæde var at fremtage den Kappe, Gunløg havde foræret hende, og at brede den ud for sig; hun sad da længe og stirrede paa den. Engang kom der en svær Sygdom der paa Gaarden, som mange laa og tæredes af en lang Tid. Ogsaa Helga blev syg, men var dog endnu oppe. En Lørdag Aften sad hun i Ildhuset og hvilede sit Hoved i sin Husbonds Skød. Hun lod da Gunløgs Kappe tage frem, og da den blev bragt hende, satte hun sig op, bredte den ud for sig og
15 stirrede en Stund paa den; derpaa sank hun tilbage i sin Husbonds Favn og var da afsjælet. Thorkel kvad da følgende Vise:

Ormglydsprud⁹⁷ i min Arm brat
udaanded Liljevaanden⁹⁸;
Gud tog linfager Lovn⁹⁹ fra
20 Livet, min Viv den gode.
Tit gjordes Tiden, véd jeg,
tung for den unge Kvinde:
tungere, tror jeg, og længer
traar¹⁰⁰ dog Manden ad Aare

25 Helgas Lig blev ført til Kirken, og hendes Død vakte, som man kan tænke, almindelig Sorg. Og her ender nu Fortællingen om Gunløg Ormstunge.

http://heimskringla.no/wiki/Fortælling_om_Gunløg_Ormstunge

⁹⁶ I Myresyssel.

⁹⁷ Smykket af guld

⁹⁸ Omskrivning for den smukke, slanke kvinde

⁹⁹ Omskrivning for kvinde

¹⁰⁰ Længes. Strofen er ufuldstændigt overleveret, og betydningen er derfor usikker.

Ebbe Skammelsøn

Ukendt forfatter, Middelalder, (5,1 ns)

1 Skammel bor i Ty,

5

både rig og øvert¹ kåd²;
så høviske haver han sønner fem,
de to for's ilde ad³.

Fordi træder Ebbe Skammelsøn

10

så mangen sti vild.

2 Ebbe han tjener i konningens gård

både for guld og fæ;
Peder hans broder lader bygge et skib,
15 han rejser op sejletræ.

3 Midt udi den gården

der aksler han sin skind⁴;
og så går han i højeloft
20 for jomfru Lucelille ind.

4 „Hil sidder I, jomfru Lucelille,

I syr hr. Ebbe klæ'r;
hr. Ebbe tjener i konningens gård,
25 han spotter eder og hæder⁵.“

5 Det svared jomfru Lucelille,

og svared hun for sig:

Denne pdf er udskrevet af Rikke Møl Bramming (rikk439c), Viborg Katedralskole (791016), 29/3 2019
Indholdet af denne pdf må kun kopieres eller distribueres af institutioner, der har indgået aftale med
Copydan Tekst & Node, og under forudsætning af, at anvendelsen af indholdet sker på de betingelser,
som følger af aftalen med Copydan Tekst & Node. Print og kopiering skal i givet fald indgå i skolens
indrapportering til Copydan Tekst & Node.

30 „Han spotter ingen stolt jomfru,
end halve sider mig⁶.“

6 „Står op, jomfru Lucelille,
I giver mig eders tro?⁷
Det vil jeg for sandingen sige,
35 det Ebbe døde i fjor.“

7 Svared det jomfru Lucelille,
og svared hun for sig:
„Halve mere skade får I deraf,
40 end jeg venter mig.“

8 „Hør I det, jomfru Lucelille,
giver Peder eders tro!
Det vil jeg for sandingen sige,
45 det Ebbe døde i fjor.“

9 Drukke de det fæstensøl⁸
og end den samme nat;
brylluppet end før månedsdag,
50 de rådde⁹ det i så brat.

10 Det var Ebbe Skammelsøn,
han vågned om midjenat;
og siger han sin næste svend
55 af sin drøm så brat.

11 „Mig tott¹⁰, at min stenstue
stod al i lysen lue!

der brændt' inde min kære moder
60 og så min skønne jomfru.“

12 „Det I tott', eders stenstue
stod al i røden glød:
det er: Peder, eders broder,
65 har bryllup med eders fæstemø.“

13 Det var Ebbe Skammelsøn,
han ind for kongen gik;
beder han sig orlov,
70 så bradelig¹¹ han det fik.

14 Det var Ebbe Skammelsøn,
han kom ridendes i by:
„Hve'n er dette møgle¹² folk,
75 her er samlet af ny?“ 15 Svared det den lille mø

alt i sin kjortel rød:
„Det er Peder, eders broder,
har bryllup med eders fæstemø.“

80

16 Det var Ebbe Skammelsøn,
han vilde af gården ride;
hans moder og hans søster' to
85 de bad ham holde og bie¹³.

17 „Hør I det, min kære moder,

I lader mig nu ride!

90 og bier jeg i aften,
I træder¹⁴ det, me'n I leve.“

18 Den ene sin søster gav han guldbrase¹⁵ i bryst,

95 den anden guldringen af hand;
det havde han jomfru Lucelille agtet,
han tjente i fremmed land.

100 19 Hans fader bad hannem¹⁶ i salen gå,
sidde af de øverste bænke;
hans moder fik ham kande i hånd,
bad ham gå at skænke.

105 20 Skænkte han den brune mjød

og så den klare vin;
hver tid han til bruden så,
da randt ham tår å kind.

110

21 Mælte det de fruer

alt å de øverste bænke:

„Hvi mon Ebbe Skammelsøn
115 så sørgendes gå at skænke?“

22 „I æder og I drikker

mjød og klaren vin!

120 Alt få I andet at tale
end om sorrigen¹⁷ min.“

23 Sildig¹⁸ om den aften,

125 rimen han faldt å;
og det da var den unge brud,
hun skulle til sengen gå.

24 Fulgte de den unge brud

130 alt til sit brudehus;
for går Ebbe Skammelsøn,
han bær for hender blus.

135 25 Ledte han den unge brud

alt ad den højeloftsbro¹⁹:
„Og drages eder det til minde,
I gav mig eders tro?“

140

26 „Al den tro jeg eder gav,
den haver Peder, eders broder;
al' de dage, jeg må leve,
145 jeg vil eder være for moder.“

27 Det svared Ebbe Skammelsøn,

hannem randt tår å kind:

150 „Jeg havde agtet eder til hustru
og ikke til moder min.

28 Høre I, jomfru Lucelille,

155 I rømmer²⁰ med mig af land!
Jeg vil slå Peder, min broder, ihjel
og lide for eder den tvang!“

29 „Slår I Peder, eders broder, ihjel,

160 og siden skal I mig miste;
så må I sørge eder selv ihjel
som vilden fugl å kviste.“

165 30 Det var Ebbe Skammelsøn,

han sit sværd uddrog;
det var Lucille,
han til jorden vog²¹.

170 31 Så tog han det blodige sværd

alt under sin skarlagenskind;
så gik han i stenstuen
175 for Peder, sin broder, ind.

32 „Hør du, Peder Skammelsøn,
og du tøver alt for længe!

180 Det er alt en sejerstund,
si'n bruden gik til senge.

33 Hør du, Peder Skammelsøn,

185 du far²² alt med leg!
Bruden sidder i brudeseng,
bier dig efter bleg.“

34 „Hør du, Ebbe Skammelsøn,

190 og kære broder min;
jeg lover dig i denne nat
at sove hos bruden min!“

35 Det var Ebbe Skammelsøn,

195 han sit sværd uddrog;
det var Peder Skammelsøn,
han til jorden vog.

200 36 Hans fader misted hans venstre fod,

hans moder sin højre hånd;
fordi træder Ebbe Skammelsøn
så vidt i fremmede land.
205 *Fordi træder Ebbe Skammelsøn*
så mangan sti vild.

Germand Gladensvend

Ukendt, Middelalder (3,2 ns)

Vor kong' og vor unge dronning

5 de sejlede dennem over hav;
der blev deres skib på vandet holdt,
de kunne ikke børen¹ få.
Så fløj han over den rin².

10 „Er her noget under vandet,
som skibet holde må,
jeg giver Eder både guld og sølv,
I lader mig børen få.“

15 „Du haver ikke guld eller sølv,
som dertil hjælpe må;
det er alt under din linde³,
der jeg mon efter træ⁴.“

20 „Jeg haver ikke under min linde
foruden min' nøgler små;
kommer jeg levendes til lande,
jeg lader mig andre slå.“

25 Så tog hun de nøgler små,
hun kasted' dennem udi strand;
de fik bør hin blide,
de sejled' så glad til land.

- 30 Dronningen hun ganger på hviden sand,
og hun fik fuldstor harm:
Hun følte Germand Gladensvend,
at han var kveg⁵ i barm.
- 35 Det var ikke derefter
foruden måneder fem,
dronning hun ganger i højeloft⁶,
hun fødte en søn så væn⁷.
- 40 Født blev han om aften,
og kristned' de hannem om nat;
de kalded hannem Germand Gladensvend,
de dulgte hannem, mens de mått'⁸.
- 45 Så vel han vokste, så vel han trevst⁹,
sin hest kunne han vel ride;
hver sind'¹⁰ han til sin moder så,
så såre da monne hun kvide¹¹.
- 50 „I vider mig det, kær moder min,
og hvad jeg vil Eder bede:
hvi græder I så jammerlig
hver sind' I mig ser?“
- 55 „Hør du, Germand Gladensvend,
jeg må vel for dig kvide:
du var dig så liden,
der du blev trolden given.“

- 60 „Hører I det, kære moder min,
I lader bortfare Eders vånde¹²;
hvad lykke Gud mig give vil,
det formén mig ingen mand.“
- 65 Det var om en torsdag morgen
så årlig om den høst,
åben da stod den fruerstuedør,
der kom så væn en røst.
- 70 Ind da kom den lede gam¹³,
han sættes den frue så nær:
„Mindes Eder det, allerkæreste min,
hvad I haver givet mig?“
- 75 Hun sor om¹⁴ Gud, hun sor om mænd
og alt, hun sværge måtte:
hun vidste sig hverken datter heller søn
der hun i verden åtte¹⁵.
Bort da fløj den lede gam,
- 80 han gav så slemt et skrig:
„Hvor jeg finder Germand Gladensvend,
da er han given mig.“
- 85 Der han var fulde femten år,
da lyste hannem en jomfru at love¹⁶:
Konningens datter af Engeland,
den allerskønnest jomfrue.

90 Så såre da monne han længes
bort til sin fæstemø:
„Min kære moder, I låner mig Eders fjederham,
mens jeg flyver bort under ø.“

95 „De vinger de ere så brede,
de ere så vide om by,
lever jeg mig til sommer,
jeg lader mig gøre en ny.“

100 Han satte sig i sin fjederham,
han fløj alt så trøst¹⁷,
der han kom midt på sund,
der hørte han gammerøst.

105 „Vær velkommen, Germand Gladensvend,
så vel da kender jeg dig;
du var al så liden
der du var given mig.“

110 „Du lad mig flyve, du lad mig fare
alt bort til min fæstemø;
først jeg kommer tilbage igen¹⁸,
vi findes vel under ø.“

115 „Da skal jeg dig mærke,
alt hvor du flyver fra mig:
hvor du kommer blandt ridder' og svend',
kende så vil jeg dig.“

- 120 Han hug' ud hans højre øje,
drak halvt hans hjerteblod;
så fløj han til jomfruens bur¹⁹,
for vilje hun var god.
- 125 Han satte sig på de tinde²⁰
så gusten og så bleg:
alle de jomfruer i buret var,
de tabte både skæmt og leg.
- 130 Alle da sad de stolte jomfruer,
gav det dog lidet i gem²¹,
foruden stalten Søilverlad,
hun kasted' både saks og søm.
- 135 Hun tog ud en sølverkam,
hun kæmte hans fagre hår,
hver en lok, hun redte,
hun fælded' så modige²² tåre.
- 140 Hver en lok hun redte,
hun fælded' så modige tåre;
alt banded' hun hans moder,
hans lykke havde gjort så hårde.
- 145 „Hør I det, jomfru Søilverlad,
I bander ikke moder min;
hun kunne det intet i volde²³
så krank var lykken min.“

- 150 Han satte sig i sin fjederham,
og så fløj han derfra;
hun satte sig i en anden,
hun monne fast efter gå.
- 155 Alle de fugle, hun mødte,
dennem klipped' hun alle så små,
foruden den leden gam,
hannem kunne hun ikke nå.
- 160 Det var jomfru Sølvblad,
hun fløj ud med den strand,
hun fandt ikke af Germand Gladensvend
foruden hans højre hånd.
Så fløj han over den rin.
- 165
Gyldendal 2005

¹ **børen:** medvind

² **rin:** hav

³ **linde:** bælte

⁴ **trå:** længes

⁵ **kveg:** levende

⁶ **højeloft:** sovekammer

⁷ **væn:** smuk

⁸ **mått':** kunne

-
- ⁹ **trevst:** trivedes
- ¹⁰ **hver sind:** hver gang
- ¹¹ **kvide:** sorg, bekymring
- ¹² **våde:** sorg
- ¹³ **gam:** uhyre i fugleskikkelse
- ¹⁴ **sor om:** svor ved
- ¹⁵ **åtte:** ejede
- ¹⁶ **lyste (hannem en jomfru) at love:** forelskede sig i
- ¹⁷ **trøst:** tillidsfuldt
- ¹⁸ **først (jeg kommer tilbage igen):** så snart
- ¹⁹ **Bur:** Kammer eller rum.
- ²⁰ **tinde:** borgmurens takkede overkant
- ²¹ **gav det dog lidet i gem:** lagde mærke til
- ²² **modige:** sorgfulde
- ²³ **kunne det intet i volde:** kunne ikke gøre for det

Kong Lindorm

Anonym (4,7 ns)

Der var en konge, som havde så dejlig en dronning. Den gang de havde bryllup og gik til
5 sengs den første nat, da var der ingenting skrevet på deres seng; men da de stod op,
stod der skrevet på den, at de ingen børn skulle have sammen. Det blev kongen meget
bedrøvet over, men dronningen endnu mere: hun syntes, det var så tungt, at de ingen
arving skulle have til deres rige.

En dag gik hun i dybe tanker; og så mødte hun en gammel kælling, som spurgte, om
10 hun måtte vide, hvad dronningen var så bedrøvet for. Dronningen så op og svarede:
„Åh, det kan ikke hjælpe noget at sige det; det er en ting, du ikke kan hjælpe mig med.“
– „Åh, det kunne da hænde,“ sagde den gamle og bad dronningen om at fortælle det.
Ja, hun kunne da sagtens sige det; og hun fortalte da, hvordan der stod skrevet på deres
seng bryllupsmorgenen, at de ingen børn skulle have, og det var hun nu så bedrøvet
15 over. Det kunne hun nok give råd for, sagde den gamle. I aften, når solen gik ned, skulle
hun tage en kovs – sådan et lille rundt drikkekar med to ører – og sætte den omvendt i
nordvesthjørnet af haven; i morgen, når solen stod op, skulle hun tage den igen, så ville
der stå to roser under den, en rød og en hvid. Tog hun den røde og spiste, så blev det en
dreng; tog hun den hvide, så blev det en pige; men hun måtte ikke tage dem begge to.

Dronningen gik hjem og gjorde, som den gamle havde sagt. Om morgenen, da solen
20 stod op, gik hun også ned i haven og tog kovsen op; da stod der to roser, en rød og en
hvid. Nu vidste hun ikke, hvilken hun skulle tage og spise. Tog hun den røde, og det
blev en dreng, kunne han komme i krig og blive slagen; og så havde hun alligevel ingen
børn. Så ville hun da hellere tage den hvide; så det blev en pige; hun kunne blive
25 hjemme hos dem, og siden kunne hun blive gift og få et andet kongerige. Den tog hun
da og spiste; og den smagte hende så fortræffelig godt, at hun også tog den røde og
spiste. Hun tænkte ved sig selv, at skulle hun nu få tvillinger, så gik det da ikke værre.

Nu traf det sig så, at kongen var i krig netop på denne tid, og da dronningen mærkede, at hun var med barn, skrev hun til ham og lod ham det vide. Det blev han
30 meget glad over. Tiden gik, og tidens fylde kom, at hun skulle føde; men da fødte hun en lindorm¹ til verdenen. Så snart han var født, forsvandt han ned under sengen, og ingen så, hvor han blev af. Men senere på dagen fødte dronningen et drengbarn; og så blev der ikke talt mere om lindormen.

Da kongen kom hjem til sit rige, blev han meget glad over den prins, der var født
35 ham; og sådan stod det hen, lige til prinsen var så stor, at han skulle giftes. Der blev spændt seks heste for en kongelig vogn, og så agede han ud for at finde sig en prinsesse, der var fin nok for ham. Men ved den første korsvej han kom til, kunne han ikke komme længere; for da lå der en uhyre lindorm midt på vejen med opspærret gab, og den råbte: „Giv mig en brud, førend du får en.“ Der var ikke andet for, end at den
40 kongelige vogn måtte vende om igen og prøve at komme frem ad en anden vej. Men hvad hjalp det? Ved den første korsvej han kom til, lå lindormen og sagde: „Giv mig en brud, førend du får en.“ Så måtte prinsen vende hjem til slottet uden at komme til fremmede konger; og hans moder, dronningen, måtte gå til bekendelse og fortælle om, hvordan hun havde spist både den røde og den hvide rose, og om lindormen som hun
45 havde født til verden. Der var altså ikke andet for, end at man måtte se at skaffe lindormen en brud, før end hans yngre broder kunne blive gift. Kongen skrev da til et fremmed land om en brud til sin søn, men hun fik slet ikke sin brudgom at se, før hun stod ved siden af ham i den sal, hvor de skulle vies; og om aftenen blev de begge ført til brudekammeret. Men da man så ind i kammeret næste morgen, da var det helt blodigt,
50 og lindormen lå der alene.

Da der var gået nogen tid, skulle prinsen på ny ud at finde sig en prinsesse, og han agede af sted i en kongelig karet med seks heste for. Men ved den første korsvej, de kom til, lå lindormen der igen med opspærret gab og sagde: „Giv mig en brud, førend du får en.“ Så måtte vognen vende om, og de var lige vidt.

55 Nu skrev kongen til mange kongeriger, om der var nogen, som ville have kongens søn; og der kom atter en prinsesse, endnu mere langvejs fra end den forrige. Hun fik heller ikke sin brudgom at se, før hun kom ind i den sal, de skulle vies i, og da var det

lindormen, der stod ved hendes side. Om aftenen blev de ført til brudekammeret begge to; men om morgenen var kun lindormen der, og kammeret var helt blodigt.

60 Da prinsen næste gang rejste ud, kom han ikke længere end til den første korsvej; der lå lindormen igen med opspærret gab og bad om en brud. Prinsen kom da tilbage til slottet og sagde, at kongen måtte sørge for en brud til hans ældre broder. „Nu ved jeg knap udvej mere,“ sagde kongen, „jeg har gjort mig til uvenner med to mægtige konger, hvis døtre er kommet her til brud, så nu ved jeg ikke, hvor den tredie brud kan skaffes
65 fra.“

Nede ved skoven lå et bitte hus; der boede kongens fårehyrde. Han var en gammel mand og havde en datter. Ham går kongen ned til og siger: „Hør, gode mand, vil du ikke lade mig få din datter til min søn?“ – „Åh nej,“ siger han, „det kan jeg da ikke gøre; for ét er, at jeg kun har det ene barn til at forsørge mig i min alderdom, et andet er, at
70 da han ikke ville spare sådanne dejlige prinsesser, så sparer han heller ikke min datter, og det synes jeg er synd.“ Men kongen ville have hende, og den gamle måtte give sit minde².

Den gamle fårehyrde går ind og fortæller datteren dette. Hun bliver meget bedrøvet over, at hun skal gives til ormen. Hun går ud i skoven og jamrer og klager, men så
75 kommer der en gammel kone frem ved en stor hul eg og spørger, hvorfor hun er så bedrøvet. „Jeg kan sagtens have grund til at være bedrøvet,“ svarer hun, „men det kan ikke hjælpe at sige jer det; for det er ikke noget, I kan hjælpe mig med.“ – „Åh, det kunne da hænde,“ sagde den gamle, „sig det kun.“ – „Jo, det er sådan, at jeg skal have kongens søn, og det er en lindorm; han har splittet to prinsesser ad, og nu ved jeg, at
80 han også splitter mig ad.“ – „Åh, det er der råd for, når du blot vil lyde mig,“ siger den gamle. – „Ja, det vil jeg.“ – „Når du har stået for præsten med ham, og du ved, at du skal ind i kammeret, så skal du være i ni særke³; og du skal forlange en balje fuld af lud⁴ og en balje fuld af sødmælk, og så mange ris⁵ som en karl kan bære i sin favn; og alt det skal sættes ind i kammeret. Hver gang han byder dig skyde sin særk af, skal du byde
85 ham at skyde hammen af; og siden skal du piske ham med ris og lud og bade ham i sødmælk og lægge ham i din arm, men så skal du falde i søvn, om det så er aldrig så lidt.“

Bryllupsdagen kom, og de kom og hentede hende med en kongelig vogn og kørte hende op på slottet; dér skulle hun nu pyntes til brud. Hun bad om, at de ville skaffe
90 hende ni hvide særke, som aldrig havde været brugt før, desuden et kar med sødmælk og et kar med lud, og så mange ris som en karl kunne bære i favnen. Folkene på slottet fandt jo, at det var noget bondetossesludder og indbildning; men kongen sagde, at hvad hun forlangte, skulle hun have. Nu bliver hun klædt som den dejligste brud og kommer ind i salen. Lindormen kommer også skridende ind og står ved siden af hende, og de
95 bliver viet sammen; og hele brylluppet bliver holdt, som det sømmer sig for kongers søn. Om aftenen, da de var fulgt til brudekammeret, og døren var lukket, så siger han til hende: „Skøn jomfru, skyd en særk!“ – „Kong Lindorm, skyd en ham!“ svarer hun. – „Det har ingen budt mig før,“ siger han. – „Nej, men det byder jeg dig nu.“

Og nu begyndte lindormen at vånede og klage sig, og den vred og skød sin ormekrop,
100 indtil der lå en lang ormeham på gulvet ved siden af den. Da drog hun sin øverste hvide særk af og kastede den over ormehammen. – „Skøn jomfru, skyd en særk!“ sagde han igen. – „Kong Lindorm, skyd en ham!“ – „Det har ingen budt mig før.“ – „Men det byder jeg dig nu.“ Og med vånden og klagen skød han den anden lange ormeham af sig, og jomfruen lagde sin anden særk over den. – „Skøn jomfru, skyd en særk!“ sagde han
105 igen. – „Kong Lindorm, skyd en ham!“ – „Det har ingen budt mig før.“ – „Men det byder jeg dig nu.“ Og atter skød han sin ormeham, og jomfruen lagde sin særk over den; og sådan gjorde hun hver gang, indtil der lå ni stygge ormehamme i brudekammeret og en snehvid særk over hver af dem, og lindormen var ikke andet end en stor klump blodigt kød. Da greb hun risene og dyppede dem i lud og piskede hans
110 krop, så meget hun kunne; og da hun havde pisket ham, badede hun ham i sødmælk, og til sidst slæbte hun ham hen i sengen og lagde ham i sin arm.

Næste morgen tidlig kikkede kongen og hoffolkene ind gennem nøglehullet, for at se hvad der var blevet af pigen; de turde jo ikke gå derind. Men de kunne ikke se blodspor. Så loppedede⁶ de lidt på døren og så igennem sprækken; og dér lå pigen sund og hel i
115 sengen, og den dejligste kongesøn lå ved siden af hende. Og kongen løb og hentede dronningen, og der blev sådan en lykønskning over den brudeseng, som der aldrig har været over en brudeseng. Så kom de op og hen i et andet kammer for at blive påklædte

– for det kammer så jo dårligt ud – og der blev holdt bryllup på ny med glæde og fryd;
og kongen og dronningen havde hende så kær. De vidste aldrig alt det gode, de ville
120 gøre for hende, fordi hun havde frelst deres søn.
Taget fra *Kanon i dansk I*, Gyldendal 2005

¹ **Lindorm:** stor, menneskeædende slange. Fast figur i middelalderens eventyr og sagn

² **minde:** samtykke

³ **særke:** underkjoler

⁴ **lud:** stærkt sæbevand

⁵ **ris:** birkeris

⁶ **loppede:** lindede

Helvedeslegende

I en latinsk legende fra omkring 1200 beskrives Paulus' – Skt. Pouls – nedfart til helvede, hvor han går i forbøn for de fordømte.

Helvedesforestillingerne dyrkedes i legendeform, i prædikener og i billedlige fremstillinger – i Danmark i kirkernes kalkmalerier.

Legende om Skt. Pauls besøg i helvede

Vor Herres egen dag, som er søndag, den er udvalgt frem for alle dage, fordi engle og ærkeengle glædes på den mere end andre dage. Der spørges i Den hellige Skrift, hvem der voldte, at sjæle skulde have nogen ro i helvede. Da svares det: Fordi St. Poul Apostel og St. Michael Ærkeengel kom til helvede, fordi Vorherre vilde, at St. Poul så helvedes pine. – Da så han brændende træer stå foran helvedes port, og syndige sjæle pintes på dem og hang – nogen ved fødderne, nogen ved hænderne, nogen ved håret, nogen ved ørerne, nogen ved tungen og nogen ved armene.

Og da så de en brændende ovn med syv slags luer og alle havde forskellig farve. Og der pintes sjæle i den. Og der var ved den ovn syv særlige pinsler. Den første var sne, den anden var hagl, den tredje var ild, den fjerde var blod, den femte var slanger, den sjette lynild. Den syvende pinsel var ond lugt. Og i dem alle var der syndige sjæle, som ikke gjorde skriftemål for de synder, de gjorde her i verden.

Deri pintes enhver efter sine gerninger – nogen græd, snogen tudede, nogen sukkede dybt, og nogen brændte og vilde gerne dø men kunde ikke, for de kan aldrig dø. Derfor skal vi af hjertet frygte det helvedes Sted, hvor samvittighedskvalen er uden glæde og sorgen uden Ende, med hjertesuk og utålelig hjertepine og gråd i Overflod. Der er et brændende hjul, som har tusind eger; det drejedes tusind gange hver dag af en djævelens engel, og hver gang pintes tusind sjæle deri.

Siden så St. Poul Apostel en frygtelig flod, og der var så mange djævledyr deri, som der er fisk i havet. Og de dyr slugte syndige sjæle, som ulve slider får, og havde ingen medlidenhed med dem, og over den flod var en bro, og den gik retfærdige sjæle over uden nogen slags hindring. Og neden for var de syndige sjæle, hver efter sin fortjeneste.

(...)

Neden for så han mange sjæle, somme til deres knæ i den flod, nogen til deres bæltsted, nogen til deres mund og nogen til deres bryn. Og de pintes uden ende.

Da græd St. Poul og sukkede dybt og spurgte engelen, hvem det var, som var sat ned til knæene. Da svarede engelen ham og sagde: »Det er dem, som hviskede og tiskede og for med bagtalelse. De, der var til deres bæltsted, er horkarle og alle, som gjorde hor og ikke vilde skrifte deres synder. De, der var til deres mund, det er dem, som kives og øver Ufred i den hellige kirke og ikke vil høre Guds ord. De, der var til deres bryn, det er dem, som glædes over, at deres medkristne farer ilde, og de får aldrig nåde.«

Da græd St. Poul atter og sagde: »Ve dem, hvem sådan en pine skal beredes?«

Siden så han et andet sted, fuldt både af mænd og kvinder, og alle åd deres egen tunge. Da sagde engelen til ham: »Det er ågerkarle og alle dem, som bedriver åger og ingen barmhjertighed har med den fattige, derfor har de sådan pine.«

Fremdeles så han et andet sted, hvor der var allehånde pinsler. Der var sorte kvinder, og de havde alle sorte klæder, og de gik alle i beg og svovl og havde idelig drager og slanger og øgler om deres hals. Omkring dem var fire forbandede engle, og de havde på deres hoved brændende horn og sagde til dem: »Vedkend jer nu Guds søn, som tålte døden for eder.« Da spurgte apostelen, hvem det var. Og engelen sagde, at det var

dem, der førte et ondt og urent levned i jorderige og dræbte deres børn og gav svin og hunde dem at æde eller kastede dem i vand eller skadede dem på anden vis og ej siden vilde gå til skrifte.

Dernæst så han mænd og kvinder over en å, og foran dem var der en slags frugt, som de gerne ville spise, men de kunde ikke, fordi hver gang de rakte efter frugten, var den stadig lige langt fra dem. Det var dem, som ikke overholdt deres faste og ikke læste deres bønner til rette tid.

Så så han en gammel mand, som græd og gav sig ynkeligt mellem fire djævle. Da spurgte St. Poul, hvem han var, og engelen sagde, at han var en biskop, som var glemsom og ikke holdt Vorherres lov og levede urent med sit legeme både med ord og ligeså i tanke og gerning. Og han var gerrig og svigefuld, og han var hovmodig, derfor skal han tåle endeløs pine til dommedag.

Da græd St. Poul, og Engelen sagde så: »Poul, hvorfor græder du? Du så ikke de værste pinsler, som er i helvede,« og han viste ham en brønd, der stod syv låse for, og sagde til ham: »Stå langt fra, så at du kan tåle den lugt, som kommer op herfra.« Engelen lukkede døren op til den brønd og der steg en Lugt op så hård og så ond, at den var værre end alle de pinsler, som var i helvede. Og Engelen sagde: »Hvem der kommer i denne brønd erindres aldrig af Vorherre.« Da spurgte St. Poul, hvem de var, som skulde ned i den, og engelen svarede ham: »De,« sagde han, »som ikke tror, at Guds søn Jesus Christus kom legemlig til jorderige og blev født af den rene jomfru Sancta Maria, og som ikke var døbt og aldrig tog Vorherres legeme og ikke hans blod.«

Og da så han et andet sted både mænd og kvinder, og slanger og andre onde orme sled dem og åd. Og sjælene var der så tæt som får i sti. Og stedet var så dybt som fra jord til himmel, og der hørte han suk og megen støj ret ligesom torden. Siden så han imellem himmel og jord en syndig sjæl mellem syv djævle, som den samme dag havde forladt legemet under tuden og klynken, og Guds engle råbte imod den og sagde: »Ve, ve, ve dig, usle sjæl! Hvor meget ondt gjorde du ikke i jorderige!« Da førtes den for den højeste dommer i helvede og læste selv et brev, hvori al dens synd stod, og fordømte sig selv. Så tog djævlene den og sendte den ind i det inderste mørke, og der var gråd og tænders gnidsel. Da sagde engelen til St. Poul: »Tror du og ved du det nu, at hvert menneske får den løn, det har fortjent?«

I den samme stund førte den gyldne engel (Michael) en retfærdig sjæl ud af legemet og førte den til himmerige og hørte at tusind engle råbte og sagde: »Hør du glade og allersaligste sjæl! Salig er du og højlig må du glædes, fordi du gjorde vor Herres vilje.« Atter sagde de alle sammen: »Løft den op for Gud Herren, at den kan gøre rede for sine gode gerninger.«

Derpå førte St. Michael den til paradiset, hvor alle retfærdige sjæle er, og da hørte de et råb, så at de tænkte, at himmel og jord skulde styrte sammen; det var alle de sjæle, som var i pine; de råbte og sagde: »Hav barmhjertighed med os, Michael Ærkeengel og Poul Apostel, som er meget elsket af Gud, bed for os til Vorherre!« Da svarede engelen dem og sagde: »Græd« sagde han, »og jeg græder med Eder.« Og St. Poul: »Vorherre er så barmhjertigt nådig at han har medfølelse med Eder og giver Eder nogen lettelse i Eders mangefold pine.«

Da de, som var i pine, hørte det, da råbte de alle med en røst. St. Michael og St. Poul og tusind tusinde engle bad for dem. Da hørtes deres røst i den fjerde himmel, og de sagde: »Jesus Christus, den levende Guds Søn, hav barmhjertighed med os».

Da for den milde Gud ned fra himlen med krone på sit hoved, fordi de, som var i pine, bad ham ydmygt, at han skulde have medfølelse med dem. Da svarede Vorherre, og hans stemme hørtes over alle pinesteder: »Hvad godt gjorde I? Hvorfor beder I mig om nåde? Jeg var korsfæstet for Eder og gennemstukket med Spyd, og hænder og fødder blev hårdt gennemboret med Nagler. Jeg gav mig selv til martyrium og død for Eder, så at I skulde leve med mig.

Nu var I tyve og karrige og misundelige og hovmodige, og intet godt gjorde I, men i forbandede gerninger levede I bestandig. I ville ikke gå til skrifte, ikke faste, ikke gøre barmhjertighedsgerninger, men I var løgnere og udådsmand i hele Eders livstid.«

Så faldt St. Michael og St. Poul og tusind tusind engle på knæ for Vorherre og bad for dem, der var i pine, at de skulde have fred om Søndagen, som er Vorherres egen dag. Da sagde den nådige Gud: »For St. Michaels og St. Pouls bøn og for alle mine engle og mest for min guddom, da giver jeg Eder ro fra non (kl. 15) om lørdagen og til prim (kl. 6) om mandagen.« Da blev helvedes dørvogter, som hedder Cerberus, vred - han er helvedes hund - og opløftede sit hoved over alle pinesteder.

Da råbte alle de, som pintes og sagde: »Vi takker dit navn, som er den højeste Gud, fordi du gav os ro en dags og en nats Tid. Alle de, som holder denne dag hellig, de skal have del i himmerige med Guds engle.«

Da spurgte St. Poul St. Michael, hvor mange der var i helvede. Og han sagde: »Der er fire tusind pinesteder og fyrretyve hundred og syv pinesteder. Men var der hundred mænd, og havde hver af dem hundred jerntunger, og havde de talt fra verdens begyndelse og al den tid, verden stod, fik de aldrig talt de pinsler, der er i helvede.«

For Guds blik skal vi passe på, broder og søster, og vogte os for disse pinsler, så at vi kan gøre Guds vilje i denne verden og få ro og glæde i himmerig med Vorherre, som er velsignet evigt foruden ende. Amen.

Mariavise

(anonym – her fra www.systime.dk)

1

Hun er meget væner¹ end engel i skare,
så er hun skøn den rene.
Sol og måne og stjerner klare
står ikke mål med den jomfru, jeg mene.

2

Hendes hoved det lignes ved² guld det røde,
Karmels bjerg³ det høje,
det giver frugt og urter til grøde
over alle sine land til nøje.

3

Øjen haver hun turtel-syn⁴
og hår som palmekviste.
Hun er den sol som daglig skin'.
Vi kunne hendes nåde ej miste.

4

Hun er opvoksen mø⁵ som vånd⁶,
som myrratorn⁷ den røde.
Hendes bælte, det er et silkebånd,
det bær hun foruden⁸ al møde.

5

Hendes hals er hvider', og væner' at se

end Davids tårn⁹ det bolde¹⁰.
I hvo det ser¹¹ hannem lyster at le¹²,
så er det stærkt at holde.

6

Johannes han så en jomfru så fin,
man måtte hende dronning kalde.
Hun var klædt i solens skin,
og månen hendes fodeballe¹³.

7

Hendes fødder de stander i stadig glød
er skoet med guld det røde.
De hende tjener, hun løser af nød¹⁴,
i himmerig vil hun dem lønne.

8

Hun er vel fri både uden og inden
for alle hånde smitte.
Alverdens spejl¹⁵ med tugt¹⁶ og forstand.
Krist give os hende at hitte.

⁹ Davids tårn: Et konkret tårn i Jerusalem. David er en konge i GT. Dette er en henvisning til Højsangen (også GT), hvor der står: "Din hals er som Davids tårn, der er bygget som våbenkammer, hvorpå der hænger tusinde skjolde, alle mægtige mænds skjolde".

¹⁰ Bold: smuk.

¹¹ I hvo det ser: hvem end der ser (hende).

¹² Hannem lyster at le: han får lyst til (må) le (være glad).
Linjen efter kan betyde, at man bliver så glad, at det er svært at stoppe igen.

¹³ Hele denne strofe er en reference til Johannes' Åbenbaring 12,1-2.

¹⁴ De hende tjener: de der tjener hende. Hun løsner af nød: dem befri hun fra nød.

¹⁵ Spejlet er et symbol for Maria (retfærdighedens spejl).

¹⁶ Tugt: opdragelse (ofte forbundet med fysisk afstraffelse).
OBS: Det er tænkt som noget positivt, for uden tugt, kan vi syndige mennesker ikke leve det syndfrie liv, der fører til frelse og Paradis.

¹ Væner(vænere): smukkere.

² Lignes ved: sammenlignes med.

³ Karmels bjerg: 552 m. højt bjerg i Israel. Kendt fra Biblen, bl.a. 1. Kongebog i Det gamle Testamente (GT).

⁴ Turtel-syn: Hun har øjne som en turteldue.

⁵ Mø: ung kvinde, jomfru.

⁶ Vånd(våde): tilstand af pine, smerte, ængstelse, sorg.

⁷ Myrratorn: myrra = busk. Det er så torne/kviste derfra.

⁸ Foruden: ud over, som supplement til.